

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

AAC-menetelmien käyttö vuoropäiväkodissa

Menetelmien käytön yhtenäistäminen ohjeistuksen avulla

Iida Huotari & Tanja Lähtevänoja

Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus (240 op)

5 / 2017

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielen ja tulkkauksen koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Iida Huotari ja Tanja Lähtevänoja	Sivumäärä 43 ja 11 liitesivua
Työn nimi AAC-menetelmien käyttö vuoropäiväkodissa – käytänteiden yhtenäistäminen yhteistyöpäiväkodissa ohjeistuksen avulla	
Ohjaava(t) opettaja(t) Sirpa Lyytinen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Kajaanin kaupunki	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön toiminnallisena osuutena tehtiin kajaanilaiselle vuoropäiväkodille ohjeistus puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien (AAC) käytöstä.</p> <p>Tutkimuksen tavoitteena oli kehittää päiväkodin kommunikaatioympäristöä niin, että se toimisi mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti ja tehokkaasti. Tavoitteena oli kannustaa päiväkodin henkilökuntaa AAC-menetelmien käyttöön. Opinnäytetyössä on haluttu tuottaa tietoa tulkkausalan palveluntarjoajille.</p> <p>Opinnäytetyössä on käytetty tutkimusmenetelmänä osallistuvaa havainnointia. Havainnoinnin tarkoituksena oli saada selville, millainen päiväkodin kommunikaatioympäristö on tällä hetkellä ja millaisia AAC-menetelmiä heillä käytetään.</p> <p>Tuloksista selvisi, että päiväkodissa käytetään joissakin tilanteissa kuvia ja viittomia puhetta tukevana ja korvaavana kommunikaatiomenetelmänä. Opinnäytetyön produktina tuotettu ohjeistus on annettu päiväkodille. Päiväkodin henkilökunta on ottanut ohjeistuksen käyttöönsä ja sen avulla perehdytetään jatkossa myös uudet työntekijät.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että puhetta tukevilla ja korvaavilla AAC-menetelmillä voidaan edistää päiväkodin kommunikaatioympäristöä. Yhteisen ohjeistuksen avulla päiväkodin työntekijöiden on helpompi toteuttaa puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä yhdenmukaisesti ja tehokkaasti.</p>	
Asiasanat puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, päiväkotito, vuorohoito, osallisuus, vuorovaikutus	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Interpreting & Linguistic accessibility

ABSTRACT

Author Iida Huotari and Tanja Lähtevänoja	Number of Pages 43 and 11 appendix
Title AAC-methods in nonstandard hour child care center – improving the communication environment with help of produced instructions.	
Supervisor(s) Sirpa Lyytinen	
Subscriber and/or Mentor The city of Kajaani	
Abstract <p>Purpose of this thesis is to improve the communication environment of a nonstandard hour child care center and encourage its employees to use augmentative and alternative communication methods (AAC) with children. Through this thesis information to interpretation service providers is shared.</p> <p>Method of this thesis was committed observation. During the observation period it was meant to figure out which AAC-methods were used in the day care center and how the communication environment was functioning.</p> <p>The results shows that employees use signs and pictures with communication in some situations. Observations and produced instructions were given to employees of the day care. The day care will use instructions to help current and new employees use AAC-methods in daily communication.</p> <p>The principal conclusion was that AAC-methods in the child care can contribute to children's communication. Consistent instructions ensure that every employee uses AAC-methods in the same mode.</p>	
Keywords augmentative and alternative communication, day care, nonstandard hour child care, complicity, interaction	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset	7
1.2 Tavoitteet	10
2 YHTEISTYÖPÄIVÄKOTI	11
3 AAC-MENETELMÄT	11
3.1 Kuvakommunikaatio	12
3.2 Tukiviittomat	13
4 AAC-MENETELMÄT LAPSEN OSALLISUUDEN TUKENA	14
5 OPINNÄYTETYÖN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS	18
5.1 Tutkimusmenetelmä	18
5.2 Työskentelymme vaihe vaiheelta	21
6 HAVAINNOINTIJAKSO	25
6.1 Havainnoinnin toteutus	25
6.2 Havainnoinnin tulokset	27
7 OHJEISTUS	31
7.1 Ohjeistuksen työstäminen ja rakenne havaintojen pohjalta	32
7.2 Esittelytilaisuus	37
8 POHDINTA	38
LÄHTEET	43
LIITTEET	45
Liite 1. Saatekirje	45
Liite 2. Ohjeistus kuvina	46

1 JOHDANTO

Tulkkauskoulutuksessa katse on tulevaisuudessa. Asiakasryhmät moninaistuvat entisestään ja erilaisten kommunikointimenetelmien käytön osaaminen korostuu. Suuntaudumme pilottiryhmässä puhevammaisten tulkkauksen ja kommunikaatio-opetuksen suuntautumisvaihtoehtoon, joten halusimme opinnäytetyössämme lähteä samaan suuntaan. Meille oli alusta alkaen selvää, että haluamme kohderyhmämme olevan lapsia. Toinen selvä raja oli, että haluamme tutkia puhetta tukevia- ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä, joista käytämme tässä työssä yleisesti nimitystä AAC-menetelmät. Erotamme niistä myös havainnoinnissa esille tulleet menetelmät, joita ovat tukiviittomat sekä kuvakommunikaatio.

Jokaisella on oikeus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Useimmiten lapsen kielenkehitykseen liittyvät häiriöt huomataan varhaiskasvatuksessa. Näin ollen varhaiskasvatuksen merkitys lapsen kielenkehityksen tukemisessa korostuu. Tällöin tukimenetelminä voidaan käyttää AAC -menetelmiä. Valitettavasti AAC -menetelmien käyttötaitoa ja resursseja näiden taitojen kehittämiseen ei aina välttämättä löydy, vaikka halua olisi. Nykypäivänä myös erityislasten integroitumista niin kutsuttuihin tavallisiin ryhmiin on tehostettu, joten tarve AAC -menetelmien käytön ohjeistukseen on selkeä. Otimme yhteyttä tilaajaamme ja tiedustelimme halukkuutta yhteistyöhön. Saimme heti suoran vastauksen, että työlle on tarvetta. Tarve kohdistui erityisesti olemassa olevien menetelmien käyttöön ja yhtenäisten toimintatapojen löytämiseen vasta uudistuneessa lapsiryhmässä, josta käytämme työssämme tilaajan ja lasten anonymiteetin säilymistä vuoksi tarvittaessa nimeä ryhmä X.

Opinnäytetyömme on kvalitatiivista tutkimusta autenttiossa ympäristössä havainnoiden. Saimme tietoa myös henkilökunnan kanssa käydyistä keskusteluista. Keskityimme työssämme erilaisten AAC-menetelmien käyttöön ja kehittämiseen vuoropäivähoidon asettamien haasteiden näkökulmasta. Lopputuotoksena teimme yhteistyöpäiväkodillemme ohjeistuksen uusista toimintatavoista. Haluamme korostaa erityisesti sitä, että yhteistyöpäiväkotimme on vuoropäiväkotinä, jonka arki eroaa olennaisesti niin kutsuttujen päiväkotien arjesta. Päivätalolla

tarkoitamme päiväkotia, jossa käyvät lapset eivät tarvitse vuorohoitoa. Näissä päiväkodeissa päivän rakenne on selkeämpi ja pysyvämpi, kuin vuoropäiväkodeissa, joissa paikalla olevat lapset ja henkilökunta vaihtuvat päivän aikana. Vuoropäiväkodissa käyvien lasten viikon rakenne voi vaihdella hyvinkin paljon vanhempien työvuorojen mukaan. Tämä asettaa haasteita mm. päivän jäsentämiselle ja sosiaalisten suhteiden pysyvyydelle.

Opinnäytetyössämme perustelemme AAC-menetelmien käyttöä vuoropäiväkoit ympäristössä tasa-arvoisen osallisuuden toteutumisen näkökulmasta. Tavoitteena on kehittää yhteistyöpäiväkotimme toimintaympäristöä niin, että arki on sujuvaa ja kaikilla lapsilla on samanlaiset mahdollisuudet osallistua. Näiden tavoitteiden toteutumiseksi pyrimme löytämään päiväkodille uudet yhtenäiset toimintamenetelmät, kehittämään vanhoja jo olemassa olevia tapoja ja rohkaimaan niiden käyttöä. Suuntautumisopintojemme mukaisesti työemme tukee opintojamme ja päinvastoin.

Emme kuitenkaan halua käyttää työssämme termiä puhevammainen, sillä tutkimuskohteenamme ei ollut varsinaisesti henkilöt, vaan käytettävät menetelmät suhteessa arjen sujuvuuteen ja sitä kautta tasa-arvoisen osallisuuden toteutumiseen. Puhevammainen on terminä myös kansankielessä leimaavampi ja mielestämme hieman liian laaja opinnäytetyötämme ajatellen. Tavoitteenamme on päästä eroon ajatuksesta, jossa AAC-menetelmät nähdään vain erityisryhmiä palvelevina apuvälineinä, joten emme kohdista työemme näkökulmaa mihinkään erityisryhmään. Toki käytämme termejä erityistä tukea tarvitsevat lapset ja erityislapset, sekä pohjaamme työtämme paljon erityisvarhaiskasvatuksen lähteiteoksilla. Tuomme esille erilaisia kielenkehityksen häiriöitä, joihin liittyen AAC-menetelmiä käytetään myös kommunikoinnin tukena.

Yksi suurista tavoitteistamme on kannustaa AAC-menetelmien käyttöön. Tämän vuoksi työotteemme on lopputuotoksemme mukaisesti informatiivinen, ohjaava ja kannustava. Haluamme tuoda tietoutta AAC-menetelmistä yleishyödyllisinä keinoina, jotka ovat suhteellisen huolettomia ottaa mukaan arkeen. Tarkoituksemme on selkeän ohjeistuksen avulla tukea uusien yhtenäisten menetelmien käyttöönottoa itsenäisesti ja kokeillen. Opinnäytetyömme avulla myös muut varhaiskasvatuksen työntekijät voivat löytää uusia konkreettisia tapoja toteuttaa

AAC-menetelmien käyttöä omilla työpaikoillaan. Työmme tuo myös tietoa alamme asiantuntijoille vuoropäiväkodista työympäristönä, sen haasteista ja mahdollisuuksista. Tätä kautta alamme asiantuntijat voivat hyödyntää työtämme esimerkiksi opetusten suunnittelussa päiväkotiympäristöihin.

Suuntautumisopintoihimme liittyen pidämme yhteistyöpäiväkodissamme tukiviittomakoulutuksen keväällä 2017. Uskomme, että saamme työstämme koulutukseen hyviä vinkkejä siitä, mihin tilanteisiin tukiviittomia kannattaa erityisesti ottaa käyttöön, sekä mitkä viittomat ovat olennaisia päiväkotiympäristössä.

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset

Johdannossa painotimme, että emme puhu varsinaisesti puhevammaisuudesta tai puhevammaisista. Puhevammaisuus itsessään liittyy kuitenkin moneen ammatti- ja koulutusalaan, joten sitä ja siihen liittyviä ilmiöitä on voitu tutkia useamman ammattilaisen kautta. Myös lasten kehitystä ja sen tukemista varhaiskasvatuksessa on tutkittu aiemmin. Aiheita on lähestytty esimerkiksi kasvatus-tieteellisestä, sosiaali- ja terveysalan sekä tulkkausalan näkökulmista. Nämä tutkimukset pohjaavat oman työmme lähtökohtia eli sitä, miksi valitsimme juuri tämän aiheen, millaiseksi se muodostui ja miten se vastaa aiempien tutkimusten kautta tullessiin jatkotutkimusajatuksiin.

Kymenlaakson Ammattikorkeakoulussa vuonna 2010 on valmistunut sosiaali-alan opiskelija Sini Pätsin opinnäytetyö "Lapsen kielellisen kehityksen tukeminen Kouvolan päiväkodeissa." Päätaivitteena oli selvittää, miten lapsen tukeminen toteutuu Kouvolan kaupungin päiväkodeissa ja mitä menetelmiä tukemiseen käytetään. Tarkoituksena oli auttaa päivähoitoa ymmärtämään erilaisten tukitoimien merkitys lasten kielellisten häiriöiden kuntoutuksessa. Tutkimus on toteutettu kyselylomakkeilla, jotka lähetettiin Kouvolan kaupungin päivähoidon työntekijöille. Tutkimuksesta selvisi, että päiväkodeissa ilmenee useita erilaisia lasten kielenkehityksen häiriöitä joko yksistään tai liittyneenä muuhun kehityshäiriöön. Tukimenetelmistä yleisimpiä olivat erilaiset kuvat ja puheterapia. Tutkimus tuo esille myös ajanpuutteen, joka vaikeuttaa kokonaisvaltaisen tukemisen toteutumista. Voimme opinnäytetyöprosessimme aikana ottaa poimintoja

Pätsin opinnäytetyöstä, sillä siinä ikäryhmä vastaa meidän tutkimuskohteemme ikäluokkaa. Opinnäytetyömme luonne on kuitenkin käytännönläheisempi, joten koemme, että meille sopivin tutkimusmenetelmä on havainnointi. Näin pääsemme konkreettisesti näkemään ja kokemaan tutkimusympäristön toimintaa. Jatkamme osaltamme Pätsin työtä viemällä sen käytäntöön.

Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opiskelija Susanna Lähteenmäki on vuonna 2013 tehnyt väitöskirjan liittyen puhevammaisten CP-nuorten elämäntarinoihin. Väitöskirjassa vaikeasti CP-vammaiset nuoret kertovat omia elämäntarinoitaan. Väitöskirjan haastateltavat nuoret käyttävät puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä (AAC-menetelmät). Haastateltavien nuorten elämäntarinoista korostui vuorovaikutustaidot osallisuutta parantavana tekijänä. Omassa työssämme perustelemme AAC-menetelmien käyttöä osallisuuden näkökulmasta.

AAC-menetelmien käyttöä integroiduissa päiväkotiryhmissä ja henkilökunnan koulutustasoa niihin liittyen ovat tutkineet opinnäytetyössään muun muassa Jenny Asuinmaa ja Heli Sieppi (2011). He keräsivät aineistonsa kyselyn avulla, joten heidän työstään selviää enemmänkin tilastotietoja yleisimmin käytössä olevista AAC-menetelmistä, tilanteista, joissa menetelmiä käytetään, sekä koulutukseen liittyvistä faktoista ja toiveista. Heidän työnsä tuloksista selviää, että yleisimmin Rovaniemelisissä päiväkodeissa käytetään tukiviittomia, sekä PCS-kuvia. Pystyimme siis tämän perusteella tekemään jo hieman ajatustyötä havainnointiamme varten. Myös tilaajapalaverissa käymämme keskustelut tukivat Asuinmaan ja Sieppin työn tuloksia. He haastattelivat työssään myös erityislastentarhanopettajaa, joka vahvisti AAC-menetelmien käytön hyödyllisyyttä myös niin sanotusti tavallisesti kommunikoivilla lapsilla. Erityisesti tukiviittomien käytön osalta selvisi, että niiden käyttö tukee lapsen puheenkehitystä, sanavaraston karttumista, sekä lukemaan oppimista (Asuinmaa & Sieppi 2011, 34). Asuinmaa ja Sieppi pohtivat kuitenkin, että he olisivat saaneet luultavasti kattavampaa tietoa AAC-menetelmien käytöstä havainnoimalla autenttisessa ympäristössä. Tämä vahvistaa oman työmme tutkimusmenetelmän valintaa.

Aiemmin on selvitetty myös AAC-menetelmien merkityksen kokemuksia integroiduissa erityisryhmissä, sekä millaisille lapsille niistä on hyötyä. Opinnäyte-

työmme kannalta kiinnostavia näkemyksiä tarjoaa esimerkiksi sosionomiopiskelija Hannamari Kemppaisen opinnäytetyö (2008), jossa hän tutki AAC-menetelmien käytön merkitystä lapsen kehitykselle. Hänen työssään nousi esille myös AAC-menetelmien käyttöön liittyvän koulutuksen tarve ja, että osaamista pidetään tärkeänä. Kemppaisen työn mukaan menetelmien käyttöä vaikeuttivat muun muassa arjen kiireisyys ja kuvien epäsäännöllinen käyttö. Menetelmien käyttöä hankaloitti myös osaamisen tason vaihtelevuus. AAC-menetelmien käyttöä osanneet työntekijät joutuivat keskittämään huomiota päivittäin siihen, että osaamaton henkilökunta oppi käyttämään menetelmiä. (Kemppainen 2008, 37-41). Kaikki edellä mainitut huomiot nousivat esille myös tilaajapalaverissamme, jossa suunnittelimme tulevaa havainnointia. Kemppaisen työn tulokset tukevat myös oman työmme lähtökohtia. Uskomme, että yhtenäistämällä AAC-menetelmien käyttöön liittyvät toimintatavat, helpotamme päiväkodin toimintaa. Kun kaikilla on selkeät ohjeet siitä, miten juuri heidän päiväkodissaan toimitaan, on menetelmien käyttö helpompaa. Henkilökunnan rakenteen muuttuessa jatkuvasti yhtenäisten toimintatapojen merkitys nousee entistä tärkeämmäksi asiaksi. Uusien työntekijöiden perehdyttäminen AAC-menetelmien käyttöön sujuu vaivattomammin, kun on selvät kirjalliset ohjeet siitä, miten toimia.

Hannamari Kemppainen korostaa opinnäytetyössään myös AAC-menetelmien käytön merkitystä erityislapsen osallisuudelle ja sitä kautta lapsen kehitykselle. Haluamme opinnäytetyössämme painottaa samoja asioita. Tavoitteena on tuoda esille AAC-menetelmien käytön hyötyjä laajemmalla tasolla perustellen. Kemppaisen opinnäytetyössä selvisi myös, että AAC-menetelmien käyttö tulisi olla hallussa jo ennen kuin ryhmään tulee niitä kommunikoinnissaan käyttäviä lapsia (Kemppainen 2008, 47). Opinnäytetyömme vastaa tähän, sillä kehittäessämme yhtenäiset toimintatavat ja kannustaessamme niiden käyttöön pyrimme näin varmistamaan menetelmien käytön jatkuvuuden. Haluamme myös tuoda esille AAC-menetelmien käytön osaamisen tärkeyttä yleisellä tasolla, eikä vain erityislapsen kanssa. Tällä voimme edistää menetelmien käytön osaamista myös silloin, kun ryhmässä ei ole kommunikoinnissaan AAC-menetelmiä käyttäviä lapsia.

Edellä kuvattujen tutkimusten perusteella, sekä oman pohdintamme lopputulemana päätimme tehdä tämän opinnäytetyön. Tilaajamme tarpeet huomioon ottaen työmme muodostui havainnointiin perustuvaksi kehittämistyöksi. Tutkimuskysymyksemme muotoutuivat pikkuhiljaa. Päätimme tutkia AAC-menetelmien käyttöä vuoropäiväkodin haasteiden näkökulmasta, eli miten AAC-menetelmien käyttö toteutuu vuoropäiväkodin arjessa. Halusimme myös selvittää, miten AAC-menetelmien käyttöä voisi kehittää niin, että se vastaa vuoropäiväkodin arjen asettamiin haasteisiin.

1.2 Tavoitteet

Opinnäytetyömme tavoitteena oli kehittää päiväkodin kommunikaatioympäristöä niin, että se palvelisi mahdollisimman hyvin sekä lapsia että henkilökuntaa. Päiväkodin henkilökunta ilmaisi toiveensa saada apua puhetta korvaavien ja tukevien kommunikaatiomenetelmien (AAC) käyttöön. Tavoitteenamme oli vastata henkilökunnan tarpeeseen, eli kehittää päiväkodin kommunikaatioympäristöstä tehokkaampi, tarkoituksenmukaisempi, sekä ennen kaikkea yhtenäisempi. Henkilökunta näki suurimman ongelman siinä, että yhtenäisiä toimintatapoja AAC-menetelmien käyttöön ei vielä ole. Haasteena toimivien tapojen löytämiseksi koettiin myös vuoropäiväkodin hektinen arki, jossa paikalla olevat lapset ja aikuiset vaihtuvat päivän mittaan.

Usein AAC-menetelmät nähdään vain kommunikaatiota helpottavina menetelminä, jotka on suunnattu erityisryhmille. Nykyaikana erityislapsen integroidaan niin sanottuihin tavallisiin päiväkotiryhmiin, mikä luo uusia haasteita päivähoiton toteuttamiselle. Vastuun erityislapsen kommunikaatiosta ja pärjäämisestä ottavat yleensä lapsia varten olevat omaohjaajat ja avustajat. Tällöin saattaa käydä niin, että muu henkilökunta ja lapset eivät osaa kommunikoida erityislapsen kanssa, mistä seuraa ulkopuolelle jäämistä ja jopa syrjäytymistä. Tästä syystä tavoitteenamme oli myös tuoda esille sitä, että AAC-menetelmät eivät ole vain erityisryhmiä varten, sekä kannustaa ja tukea AAC-menetelmien rohkeaan käyttöön.

2 YHTEISTYÖPÄIVÄKOTI

Teimme opinnäytetyömme yhteistyössä kajaanilaisen päiväkodin kanssa. Yhteistyöpäiväkotimme tarjoaa vuorohoitoa lapsille, joiden vanhemmat tekevät vuorotyötä. Lapsia päiväkodissa on henkilökunnan arvion mukaan noin 100 ja henkilökuntaa noin 26. Lapset on jaettu ikäluokittain kolmeen ryhmään: 0-3-vuotiaat, 3-5-vuotiaat, sekä esikouluryhmä. Ikäryhmät ovat liukuvia jokaisen lapsen kehitystason mukaan.

Havainnoimme opinnäytetyömme aineistonkeruuta varten ryhmä X:n toimintaa ja ryhmässä käytettyjä AAC-menetelmiä. Ryhmä X (n. 40 lasta) on jaettu kahteen pienempään ryhmään, jotka tekevät osan toiminnoista erikseen. Toisessa on 5-vuotiaita lapsia, jotka harjoittelevat erilaisia taitoja esikoulua varten, toisessa on 3-4-vuotiaita lapsia. Pääasiassa ryhmän lapset toimivat kuitenkin yhdessä.

Ryhmän noin 40 lasta eivät ole kuitenkaan paikalla samaan aikaan ja lapsilla on jokaisella oma, vanhempien työvuorojen mukaan vaihtuva aikataulunsa. Tämä luo haasteita yhtenäisille toimintatavoille. Päiväkodin ryhmittelyssä on tapahtunut hiljattain muutoksia ja nykyisenlaisen ryhmä X:n henkilökunta muodostuu eri ryhmissä aiemmin työskennelleistä hoitajista ja lastentarhanopettajista. Tällaiset ryhmän ja tiimin muutokset luovat myös osaltaan uusia haasteita toimintatapojen suunnittelussa. Jokaisella työntekijällä on henkilökunnan mukaan omat tapansa toimia ja käyttää AAC-menetelmiä, mikä on luonnollista, eikä näitä tapoja voi arvottaa keskenään huonommiksi tai paremmiksi tavoiksi toimia. Haasteena onkin yhtenäistää nämä tavat, sekä huomioida vuorohoidon asettamat erilaiset vaatimukset verrattuna tavalliseen päivähoitoon.

3 AAC-MENETELMÄT

AAC-menetelmät (Augmentative and Alternative Communication) ovat puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä. Niillä voidaan ilmaista tunteita, tarvetta, halua ja ajatuksia. Niillä voidaan tukea myös puheen ymmärtämistä. (American Speech-Language-Hearing Association 2016; Papunet 2016a). Näitä ovat esimerkiksi tukiviittomat ja kuvakommunikaatio. Työssämme keskitymme pääasiassa edellä mainittuihin kahteen AAC-menetelmään juurikin siitä syystä, että ne ovat päiväkotiympäristössä tyypillisesti käytettäviä menetelmiä. (Asuinmaa & Sieppi 2011; Kempainen 2008). Ne eroavat kuitenkin toisistaan muun muassa siinä, että tukiviittomien käyttöä varten ei tarvita erillisiä apuvälineitä, vaan kädet ovat yleensä aina mukana. Tästä syystä viittomien käyttö on vaivatonta ja toimii monissa erilaisissa tilanteissa, joissa erillisten välineiden mukana kuljettaminen on haastavaa. Esimerkiksi uimassa käydessä tukiviittomat ovat oivallinen keino kommunikoida. Kuvakommunikaatioon liittyy apuvälineiden käyttöä. Yksinkertaisimmillaan se voi olla ympäristön kuvittamista ja irtokuvien käyttöä. On myös olemassa runsaasti erilaisia apuvälineitä aina kommunikaatiokansioista erilaisiin puhelaitteisiin. Nykyään käytetään myös paljon teknologiaa. Esimerkiksi tabletteihin on saatavilla erilaisia kommunikointiapplikaatioita. (Huuhtanen 2011; Heister Trygg 2010).

Yllättävän yleinen harhaluulo on, että AAC-menetelmien käyttö vaikuttaisi lapsen kielen kehitykseen negatiivisesti hidastamalla sitä. Asia on kuitenkin päinvastoin. AAC-menetelmät tukevat puheen kehitystä, edistävät puheen ymmärtämistä, ilmaisutaitojen kehittymistä ja kasvattavat sanavarastoa. Ne antavat myös erilaisen tavan kertoa omista asioista, ilmaista tunteita ja tulla ymmärretyksi. (Martikainen 2008, 10). AAC-menetelmiä voidaan käyttää kommunikaation edistämisen lisäksi myös esimerkiksi asioiden jäsentämisen, muistin, sekä kerronnan tukena (Heister Trygg 2010).

3.1 Kuvakommunikaatio

Elämme aikaa, jolloin ympäristömme on täynnä kuvia. Niitä on lehdissä, mainoksissa ja sosiaalisessa mediassa. Kuvia käytetään monissa toimintaympäristöissä kuvaamaan tavaroiden paikkoja ja ohjeistamaan toimintaamme, esimerkiksi käsienpesua tai huonekalujen kokoamista. Kuva auttaa siis jäsentämään

ympäristöä ja aikaa. Se on myös kommunikoinnin ja ajatuksen väline. Kuvan äärelle on helppo pysähtyä ja palata, jos ei muista minne oli menossa, mitä oli tekemässä ja mitä hakemassa. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 51). Kuvat ovat meille luonnollinen viestinnän väline. Ne voivat välittää myös tunteita. Esimerkiksi tekstiviesteissä käytetyt hymiöt ja nykyisin värikkäämmät ja yksityiskohtaisemmat emojiit ovat myös kuvakommunikaatiota. *Sanonta kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa* pitää hyvin paikkansa.

AAC-menetelmiin kuuluu erilaisia kuva- ja symbolijärjestelmiä. Näistä yksi on PCS-kuvat, eli Picture Communication symbols. Ne ovat värikkäitä ja yksinkertaisia piirroskuvia valkoisella pohjalla. PCS-kuvat on kehitetty USA:ssa kommunikaatiotauluja varten, mutta ne ovat yleistyneet laajempaan käyttöön. Päiväkoit ympäristössä käytetään yleensä PCS-kuvia, sillä ne kiinnittävät lasten huomion paremmin, kuin edeltäjänsä piktogrammit (piktot, PIC-symbolit). Aikuiset mieltävät usein PCS-kuvat hieman lapsellisiksi, joten heidän käytössään piktogrammit ovat parempi vaihtoehto. (Tolvanen, 2011, 111). On tärkeää, että kuva ja sen merkitys vastaavat toisiaan ja kaikki osapuolet ymmärtävät nämä merkitykset.

3.2 Tukiviittomat

Tukiviittomat ovat viittomakielestä lainattuja viittomia, joilla tuetaan samanaikaista puhumista ja puheen tapailua. Tukiviittomia käytettäessä puhutaan normaalisti tai normaalia yksinkertaisemmin ja samanaikaisesti viitotaan. Usein ongelmatilanteita tuottaa se, mitkä sanat tulisi viittoa. Jotta tukiviittomien käytöstä ei tulisi viitottua puhetta, on kiinnitettävä huomiota viestin merkityksen kannalta olennaisiin avainsanoihin. Toisin kuin viitotussa puheessa, jossa pyritään viittomaan kaikki sanat, tukiviittomia käytettäessä viitotaan vain osa sanoista. Tukiviittomia käytettäessä viittomakieleen liittyvät säännöt ja rakenteelliset seikat jätetään pois, kun viitotussa puheessa näitä elementtejä käytetään harkiten. (Huuhtanen 2011; Papunet 2016a).

On tärkeää muistaa, että tukiviittomien rinnalla käytetään aina puhetta. Tukiviittomien käytöllä voidaan edistää puheen kehitystä, jolloin lopullinen tavoite on

oman puheen tuottamisen kehittyminen tasolle, jolloin tukiviittomat jäävät pois. Toisaalta tukiviittomien käyttö tukee myös puheen ymmärtämistä. Vaikeimmissa puheen kehityksen erityisvaikeuksissa tukiviittomat saattavat jäädä pysyväksi kommunikoinnin muodoksi. Jo aivan pienillä lapsilla on valmiudet oppia tukiviittomia, kun motoriset valmiudet ovat sillä tasolla, että he voivat tuottaa viittomia käsillään ja pystyvät hallitsemaan ylävartalonsa käyttöä. Viittominen tulisi aloittaa varhaisessa vaiheessa ja jatkaa sitä tarpeeksi pitkälle. (Huuhtanen 2011; Papunet 2016b).

Huuhtanen jakaa artikkelissaan (2011) kommunikoinnin ei-avusteiseen ja avusteiseen. Tukiviittomat kuuluvat ei-avusteisen kommunikoinnin piiriin. Mielestämme käsite *ei-avusteinen* voi kuitenkin johtaa harhaan. Tukiviittomien opetteluissa ja käytössä kommunikoinnin toisella osapuolella on suuri vastuu kommunikoinnin onnistumisessa. Jatkuva, tarkoituksenmukainen käyttö johtaa haluttuihin tuloksiin ja pitää menetelmän käytön mielekkäänä. Tukiviittomia kommunikointinsa tukena käyttävä henkilö ei välttämättä itse tuota puhetta, jolloin viestin tulkinta jää keskustelun toisen osapuolen harteille. Tällöin tulee muistaa tarkentavien kysymysten esittämisen tärkeys, koska kommunikoinnilla on aina jokin päämäärä. Jos henkilö viittoo KENKÄ, ei se vielä itsessään kerro mitään. Tällä viestillä voi olla useampi eri päämäärä. On tärkeää kysyä tarkoittaako henkilö, että laitetaanko kengät jalkaan vai ovatko kengät kadoksissa vai kenties onko edessä uusien kenkien hankinta.

4 AAC-MENETELMÄT LAPSEN OSALLISUUDEN TUKENA

Ihminen on lähtökohtaisesti sosiaalinen ja sosiaalisuutta pidetään yhteiskunnallisesti tärkeänä ominaisuutena puhuttaessa niin sanotusti hyvästä ihmisestä. Sosiaalisuutta ja sosiaalisia taitoja pidetään arvossa kaikilla elämän osa-alueilla erilaisissa tilanteissa esimerkiksi työelämässä. Sosiaalisuus ei kuitenkaan ole hyve vain aikuisilla. Sosiaalinen lapsi nähdään usein positiivisemmassa valossa, kuin hiljaisempi, vetäytyvämpi lapsi. (Keltikangas-Järvinen 2012, 10). Keltikangas-Järvinen kyseenalaistaa sosiaalisuuden hyvän ihmisen perusvaatimuksena teoksessaan Pienen lapsen sosiaalisuus. On kuitenkin selvää, että ihmis-

ten välisessä vuorovaikutuksessa ja toiminnassa sosiaalisilla taidoilla on suuri merkitys ja niiden oppimisella ja ylläpitämisellä on osansa ihmisen elämänkaarissa lähtien ensikohtaamisesta vauvan ja äidin välillä.

Erilaiset yhteisöt ja sosiaaliset suhteet ovat tärkeitä ihmisen kehitykselle. On tärkeää, että nämä sosiaaliset kontaktit tukevat jokaisen yksilön jäsenyyttä yhteisessä ympäristössä ja näin ollen auttavat yksilön minäkäsityksen ja identiteetin kehittymistä. (Hännikäinen & Rasku-Puttonen 2006, 14). Mikäli yhteistä kieltä ei ole, on vaikea muodostaa ihmissuhteita. Tämä korostuu myös lapsiryhmässä, jos joukossa on lapsi/lapsia, kenen kielenkehitys on ikäryhmänsä kehitykseen liittyviin odotuksiin nähden viivästynyt tai hänellä on muuten ongelmia sosiaalisessa kanssakäymisessä, kuten on esimerkiksi autismin kirjon lapsilla.

Useimmat päiväkotilapset viettävät päiväkodissa suurimman osan arjestaan, joten varhaiskasvatuksella ja päiväkotiympäristöllä on suuri merkitys lapsen kehitykselle. Päiväkoti voidaan siis nähdä yhtenä lapsuuden keskeisimmistä ympäristöistä, kuten myös Alanen (2009a) teoksessaan mainitsee. (Roos 2015, 47.) Päiväkodissa toimii oma pieni yhteisö, johon kuuluvat päiväkodin henkilökunta ja lapset. Merja Koivula on tutkinut yhteisöllisyyden kehittymistä ja ilmenemistä 3-6 –vuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä. Hänen tutkimuksensa mukaan yhteisöllisyydellä on suuri merkitys lapsen kehitykselle erityisesti ystävyyssuhteiden, vuorovaikutustaitojen ja ryhmään kuulumisen tunteen kehityksen kannalta. (Koivula 2010). Useimmiten erityistä tukea tarvitsevat lapset on sijoitettu ns. tavallisiin päiväkotiryhmiin, mikä tuo haasteita päivähoiton toteuttamiselle. Erityislasterien kohdalla yksi suurimmista haasteista on, että kaikilla on tasa-arvoiset mahdollisuudet osallistua ja olla osa ryhmää aktiivisena toimijana. Valitettavasti aktiivisen toimijan roolin ottaminen on erityistä tukea tarvitsevalle lapselle usein haastavaa, jos hän ei pysty liikkumaan tai kommunikoimaan samalla tavalla kuin muut (Mäki 1993).

Ryhmän muodostuminen, kuten muukin päiväkodin toiminta, on päiväkotikäisten lasten osalta luonnollisesti aikuisten vetämää ja kannustamaa, mutta pelkkä aikuisen ohjaus ei riitä ryhmän muodostumiseen. Lapsiryhmätkin rakentuvat jäsentensä näköisiksi ja niissä on erilaisia rooleja. Osa lapsista voi olla aktiivisempia, kuin toiset. Tavoitteena kuitenkin on, että lapset aktiivisesti raken-

tavat oman ryhmänsä. Lasten yhteisöjen rakentamisen jopa tärkeimpänä perustana nähdään yhteinen leikki. (Koivula 2013, 22-23). Yhteisen leikin toteutumisen kannalta myös lasten keskinäisen kommunikaation sujuminen on avainasemassa, jolloin erityislapsi voi jäädä sivuun, jos kommunikointimenetelmää ei ole tai sitä ei ymmärretä.

Tasa-arvoisen osallisuuden mahdollistaminen vaatii erityisiä toimenpiteitä, kun lapsiryhmässä on erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Tällöin avuksi voidaan ottaa esimerkiksi AAC-menetelmät, joilla mahdollistetaan kommunikaation onnistuminen kaikkien osapuolten välillä. Vuorovaikutusta ei voi oppia ilman toista ihmistä. Erityislapsi, joka käyttää kommunikaatiossaan AAC-menetelmiä, ei myöskään opi käyttämään niitä, jos lähi-ihmiset eivät tue tätä kehittymistä käyttämällä menetelmiä hänen kanssaan. Lähi-ihmisten merkitys, sekä kommunikaation onnistumiselle, että ylipäätään kommunikointitaitojen kehittymiselle on valtava. AAC-menetelmien käyttö vaatii motivaatiota, joten lähi-ihmiset voivat toiminnallaan joko kannustaa tai jopa tyrehtyttää tämän motivaation. (Papunet 2016a; Huuhtanen 2011, 19).

Varhaiskasvatuksen työntekijöillä on vastuunsa lapsen kehityksessä, sekä lapsen osallisuuden tukemisessa esimerkiksi päiväkotiryhmän toiminnassa. Heidän tavoitteenaan on tarjota kaikille lapsille hyvä varhaiskasvatus. Yleinen ajatus on, että päivähoiton tärkein anti lapselle ovat kaverit. (Viitala 2004, 131). Päiväkotiympäristössä koko henkilökunta ja muut lapset ovat erityislapsen lähi-ihmisiä hänen arjessaan. On siis tärkeää, että kaikki voisivat käyttää menetelmiä, jotta osallisuuden kokemus toteutuisi kaikkien lasten kohdalla. Kokonaisvaltaisen kommunikaatioympäristön rakentumiseksi ja toimivan vuorovaikutuksen edistämiseksi aikuisella on suuri vastuu, kun kyseessä on leikki-ikäiset lapset. Aikuisen malli tukee lapsen oppimista myös AAC-menetelmien osalta.

Eira Suhonen jakaa artikkelissaan (2006, 51-52) päiväkodin oppimisympäristöt fyysiseen ja psyykkiseen oppimisympäristöön. Suhosen mukaan fyysinen oppimisympäristö käsittää päiväkodin tilat ja siihen liittyvät ratkaisut, jotka on tehty niin, että lapsi pystyy toimimaan ympäristössä suhteellisen itsenäisesti. Psykkisellä oppimisympäristöllä Suhonen tarkoittaa lasten ja aikuisten välistä vuorovaikutusta. Opinnäytetyöllämme pyrimme kannustamaan tämän vuorovaikutuk-

sen kehittämiseen AAC-menetelmiä käyttäen. Pelkkä lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus päiväkodissa ei kuitenkaan riitä. Yhteisen kommunikointikeinon puute vaikuttaa myös lapsen vertaissuhteiden kehittymiseen. Sanonta *leikki on lapsen työtä*, voisi jatkua meidän mielestämme sanoilla, *ja toiset lapset ovat lapsen työkavereita*. Kuten aikuistenkin maailmassa, sosiaaliset suhteet ovat tärkeitä myös lapsen elämässä. Vertaissuhteiden avulla lapsi voi harjoitella sosiaalisia taitojaan, ryhmässä toimimista ja ystävyys-suhteiden solmimista (Halenius & Suhonen 2006. 74). Kommunikoinnin onnistumisella on suuri merkitys lapsen sosiaalisten suhteiden kehittämisessä.

Päiväkotiympäristöä muokkaamalla voidaan auttaa lasta hahmottamaan ympäristönsä paremmin, sekä kannustaa lasta itsenäiseen toimintaan. AAC-menetelmiä voidaan hyödyntää myös tähän tarpeeseen. Ympäristön kuvittaminen auttaa lapsia toimimaan itsenäisesti monissa eri tilanteissa. Esimerkiksi työskentelyyn tarvittavien välineiden paikkojen kuvittaminen mahdollistaa sen, että lapsi voi itsenäisesti löytää tarvitsemansa välineet. Itsenäiseen toimintaan kannustaminen kehittää lapsen minäpystyvyyden tunnetta. (Suhonen 2006. 51). Myös erilaiset toimintaa jäsentävät kuvitetut ohjeet auttavat erilaisista tehtävistä selviytymistä mahdollisimman itsenäisesti. Tätä voidaan hyödyntää esimerkiksi pukeutumiseen liittyvillä ohjeilla, joiden avulla lapsi ymmärtää missä järjestyksessä eri vaatekappaleet puetaan.

Päiväkodin arki on usein hektistä, mikä asettaa haasteita lapsen arjen sujuvuudelle. Tämä korostuu vuoropäiväkodissa, jossa henkilöstö vaihtuu päivän mittaan useampaan otteeseen. Lapset ovat paikalla vanhempiensa työvuorojen asettamissa rajoissa, joten päivän kulku vaihtelee paljon, joillain lapsilla jopa päivittäin. Arjen sujuvuuteen on siis tarpeen kiinnittää huomiota. Tämän haasteen selvittämiseksi monissa päiväkodeissa on käytössä kuvitettu päiväjärjestys, joka käydään läpi yhteisellä kokoontumishetkellä, aamupiirissä. Eira Suhosen mukaan näitä piirejä voidaan pitää useamman kerran päivässä. Niiden tarkoituksena on auttaa lapsia jäsentämään päivän kulkua, sekä harjoitella omien asioiden kertomista ja muiden kuuntelemista. (Suhonen 2006. 54). Päiväjärjestyksen läpikäyminen auttaa lasta hahmottamaan ajan kulkua, sekä luo osaltaan turvallisuuden tunnetta elämänhallinnan muodossa. Opinnäytetyössämmekin päiväjärjestyksen muokkaaminen vuoropäiväkodin arkeen sopivaksi on henkilö-

kunnan toiveiden mukaisesti tärkeysjärjestyksessä ensimmäisenä. Käytämme työssämme päiväjärjestyksestä nimitystä kalenteri, sillä termi oli käytössä yhteistyöpäiväkodissämme.

5 OPINNÄYTETYÖN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

Tässä kappaleessa käsittelemme opinnäytetyömme käytännön toteutusta ja sen eri vaiheita. Alussa käymme läpi käyttämämme tutkimusmenetelmät. Kerromme myös, miksi valitsimme kyseiset menetelmät, sekä käymme läpi työmme etenemisen vaihe vaiheelta kronologisessa järjestyksessä.

5.1 Tutkimusmenetelmä

Valitsimme opinnäytetyömme tutkimusmenetelmäksi osallistuvan havainnoinnin. Tämä menetelmä on mielestämme soveltuvin opinnäytetyömme tavoitteiden kannalta. Havainnointi tarjoaa paremmin tietoa kuin esimerkiksi kysely tai haastattelu. Kun tutkittavista ja tutkittavasta ympäristöstä tiedetään hyvin vähän tai ei lainkaan, ei voida etukäteen luoda esimerkiksi teemahaastattelun teema-alueita. Menemällä itse paikanpäälle voi tarkkailla kehittämiskohteen todellisia tapahtumia ja sitä kautta saada tarkempaa tietoa. Paikanpäällä voi seurata ihmisten käyttäytymistä ja henkilöstön kanssa käydyistä keskusteluista voi saada hyviä ideoita kehittämistyöhön. Havainnointi ja osallistuva havainnointi kytkevät saadun tiedon kontekstiin muita tutkimusmenetelmiä paremmin. On helpompi nähdä asiat niiden oikeissa yhteyksissä. Kun halutaan monipuolista tietoa yksityiskohtineen, havainnointi on usein ainoa vaihtoehto saada tällaista tietoa. Esimerkiksi päiväkodin arki on hyvin monimuotoista, joten muulla tavalla ei saada yhtä syvällistä tietoa. Havainnoinnin onnistumiseksi kannattaa pitää järjestelmällisesti päiväkirjaa tapahtumista koko havainnointijakson ajan. (Ojasalo & Moilanen & Ritalahti 2015, 29; Grönfors 2010. 155-159).

Opinnäytetyössämme havainnoimme päiväkodin kommunikaatioympäristöä, joten oli erityisen tärkeää mennä paikanpäälle ja osallistua päiväkodin arkeen nähdäksemme, kuinka se tällä hetkellä toimii. Päiväkotiäriksen hektisyys ja moni-

muotoisuus korostuu vuoropäiväkodissa, jossa muuttuvia elementtejä on enemmän kuin päivätalossa. Pelkän kyselyn perusteella ei pystytä tekemään kovin luotettavia päätelmiä tutkittavasta ympäristöstä, joten kyselyn avulla olimme joutuneet tekemään ratkaisumme pelkkiin oletuksiin nojaten. Havainnointijakson aikana näimme autenttisia tilanteita omin silmin ja saimme koottua laajasti muistiinpanoja kommunikaatioympäristöstä.

Oli väistämätöntä, että olimme havainnointijaksolla osa ryhmää emmekä voineet toimia täysin ulkopuolella. Tästä syystä tutkimusmenetelmämme on osallistuvaa havainnointia. Osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan aineistonkeruutapaa, jossa tutkija tavalla tai toisella osallistuu tutkimansa yhteisön toimintaan (Eskola & Suoranta. 2014. 99). Opinnäytetyössämme tämä tarkoitti sitä, että vaikka olimme tekemässä tutkimusta, olimme silti osa ryhmää. Työskentelimme päiväkotikäisten lasten kanssa, joten läsnäolomme oli lapsille uutta. Halusimme, että päiväkodin toiminta jatkuu mahdollisimman todenmukaisena ja luonnollisena, vaikka olimme paikalla. Koimme siis parhaaksi vaihtoehdoksi olla mukana esimerkiksi lasten leikeissä, jos lapset hakivat meitä mukaan. Kaikissa hetkissä emme mukana olleet, mutta maalaisjärkeä käyttäen toimimme tilannekohtaisesti. Mikäli tutkimuksemme olisi keskittynyt esimerkiksi lasten väliseen kommunikointiin tai toimintaan, meidän olisi tullut miettiä voimmeko osallistua toimintaan ollenkaan. Luultavasti tällaisessa tilanteessa olisimme vetäytyneet tarkkailevampaan rooliin. Havainnointimme kohdistui kuitenkin käytössä oleviin AAC-menetelmiin, niihin liittyviin tilanteisiin, sekä ympäristöön. Tästä syystä pystyimme toimimaan hieman vapaammin ja osallistuvammin. Osallistumalla toimintaan koimme myös konkreettisesti tilanteita, joissa AAC-menetelmät voisivat toimia. Saimme myös tutkimuksemme kannalta hyvää kokemusperäistä tietoa.

Havainnointi vaatii suunnitelmallisuutta ja siihen tulee valmistautua huolellisesti. Ennen havainnointijaksoa tulisi tutustua aiheeseen lukemalla ja keskustelemalla. Mahdollisuuksien mukaan voi myös järjestää alkuhavainnoinnin, jonka tarkoituksena on saada yleissilmäys tulevasta ja sen pohjalta valita itselleen sopivat työskentelytavat, välineet ja havainnoitavat kohteet. Etukäteen voi suunnitella muun muassa sen, mitä tilanteita aikoo havainnointijaksolla seurata ja aikooko itse osallistua tilanteeseen aktiivisesti tehden samalla muistiinpanoja. (Aarnos

2010. 174-175). Omassa työssämme emme järjestäneet erillistä alkuhavainnointia, mutta sen sijaan kävimme jo etukäteen keskusteluja päiväkodin henkilökunnan kanssa. Näin saimme luotua mielikuvan siitä, mihin olemme menossa ja mihin asioihin olisi hyvä kiinnittää erityisesti huomiota.

Havainnoinnin onnistumiseksi kannattaa pitää järjestelmällisesti päiväkirjaa tapahtumista koko havainnointijakson ajan. Havainnointijakson aikana voi myös kerätä valokuvia ja muita aineistoja muistin tueksi. Omia muistiinpanoja tulkittaessa nämä auttavat palauttamaan mieleen myös huomioita, joita ei ole kirjoittanut ylös tai joiden tulkitseminen kirjallisesti olisi hankalaa. Useampi havainnoitsija lisää tiedon määrää ja he voivat jakaa työtä sekä tarkkailtavia asioita keskenään. Kahden aineiston johdonmukaisuus tekee kehittämistyöstä myös uskottavamman. (Aarnos 2010. 174-175). Keräsimme muistiinpanoja kirjoituksin ja kuvin, sillä tilanteiden videokuvaaminen olisi ollut hankalaa ja olisi voinut vaikuttaa tilanteiden aitouteen. Otimme valokuvia kiinteistä ratkaisuksista (kalenterit, ohje-
taulut), jotta pystyisimme palaamaan näkemämme äärelle myös havainnointijakson jälkeen.

Havainnoinnin lisäksi kävimme havainnointijakson aikana myös useita keskusteluja päiväkodin henkilökunnan kanssa. Keskustelimme havainnoinnin lomassa, sekä tauoilla. Emme erikseen järjestäneet suunnitelmallista haastattelutilannetta, sillä koimme luonnolliset keskusteluhetket parhaimmaksi keinoksi saada lisätietoja. Tiedustelimme kuitenkin, voimmeko käyttää saatuja tietoja opinnäytetyössämme. Kaikki keskusteluissa ilmi tulleet asiat käsiteltiin luottamuksellisesti eikä niistä voi tunnistaa kenen kertomaa niissä on. Keskusteluissa pyrimme saamaan lisää teoriapohjaa analysointia varten, sekä erityistä tietoa havainnoitavasta päiväkotiryhmästä. Keskusteluissa kartoitimme päiväkodin henkilökunnan ajatuksia kommunikaatioympäristön toimivuudesta, mahdollisista ongelmakohdista ja toiveita tulevaan koulutukseemme liittyen. Emme keränneet tietoa henkilöistä emmekä kartoittaneet yksittäisten lasten tai aikuisten toimintaa tai tietoja.

5.2 Työskentelymme vaihe vaiheelta

Olemme molemmat kiinnostuneita AAC-menetelmistä ja niiden käytöstä lasten kanssa, joten päätimme tehdä opinnäytetyön parityönä näihin aiheisiin liittyen. Aloitimme opinnäytetyöprosessimme syksyllä 2015 hahmottelemalla miellekarttaa, johon keräsimme aiheeseen liittyviä termejä, tutkimusideoita ja ajatuksia. Miellekartastamme tulikin laaja, joten meillä oli paljon valinnanvaraa. Kävimme läpi Theseuksessa olevia AAC-menetelmiä käsitteleviä opinnäytetöitä ja niissä esitetyjä jatkotutkimusehdotuksia. Mietimme myös erilaisia vaihtoehtoja työn tilaajan suhteen. Mikä/mitkä toimijat hyötyisivät parhaiten työstämme ja mistä näkökulmasta lähestyisimme aiheitamme. Olisiko työmme toiminnallinen vai tutkimuksellinen? Toisella meistä oli aikaisempaa työkokemusta päiväkodista, jossa käytetään AAC-menetelmiä päiväkodin arjessa. Tästä syystä päätimme, että tiedustelisimme yhteistyöhalukkuutta päiväkodista. Näin saisimme työmme tulokset suoraan käytäntöön.

Alkukevästä 2016 otimme puhelimitse yhteyttä Kajaanissa sijaitsevaan päiväkotiin. Kerroimme tekevämme opinnäytetyötä liittyen AAC-menetelmien käyttöön ja niiden käytön kehittämiseen ja edistämiseen. Henkilökunta ilmaisi tarpeensa AAC-menetelmien käytön ohjaukseen ja sovimme tapaamisen, jossa keskustelisimme tarkemmin tavoitteista ja päiväkodin tarpeista. Matkustimme Kajaaniin 3.5.2016 ja pidimme tilaajapalaverin yhdessä ohjaajamme, sekä päiväkodin henkilökunnan kanssa. Keskustelimme alustavasti siitä, miten toteutamme aineistonkeruumme, sekä millainen työ vastaisi parhaiten päiväkodin tarpeisiin. Päätimme, että toimivin keino aineistonkeruuseen olisi noin viikon mittainen havainnointijakso autenttisessa ympäristössä, eli päiväkodin arjessa. Järkevimmäksi ratkaisuksi koimme havainnoinnin yhdessä päiväkodin kolmesta lapsiryhmästä. Pohdimme myös aikatauluja ja sovimme alustavasti, että havainnointi suoritettaisiin jo ennen päiväkodin kesätauolle jäämistä. Myöhemmin siirsimme kuitenkin havainnointiviikon ajankohtaa syksylle 2016, jotta ehtisimme tutustua riittävästi havainnointiin tutkimusmenetelmänä, sekä suunnitella havainnointisabluunan, jonka pohjalta havainnoimme. Valitsimme myös yhdessä yhteishenkilön päiväkodin puolelta, johon voisimme olla yhteydessä kesän aikana. Palaverin päätteeksi solmimme yhteistyösopimuksen.

Kesän 2016 aikana tutustuimme havainnointiin tutkimusmenetelmänä kirjallisuuden avulla. Suunnittelimme myös tulevan havainnointijakson sisältöä ja rakennetta. Valitsimme tutkimusmenetelmäksemme havainnoinnin, sillä havainnoimalla oikeassa ympäristössä saisimme parhaan käsityksen päiväkodin kommunikaatioympäristöstä, sekä sen mahdollisista kehittämiskohteista. Tämä tarkoittaa sitä, että näemme mitä menetelmiä päiväkodissa on jo käytössä, millaiset päiväkodin tilat ovat ja miten ne tulee ottaa huomioon toimintatapoja suunnitellessa. Tärkeää oli myös nähdä, miten yhtenäisten toimintatapojen puute näkyy arjessa. Näiden havainnointikohteiden perusteella työstimme havainnointimme pohjaksi lukujärjestyksen siitä, mitä asioita havainnoimme minäkin päivänä. Lukujärjestyksen sisällöstä lisää luvussa 6.1.

Kesällä teimme alkuvalmisteluja tulevaa havainnointia varten. Siihen kuului itse havainnoinnin suunnittelun lisäksi myös valmistelut tarvittavien lupien suhteen. Päätimme myös hankkia rikostaustaotteet, jotka esitimme päiväkodin johtajalle havainnointijakson ensimmäisenä päivänä. Välttämätön tämä ote ei työmme toteutuksen kannalta ollut, mutta koimme sen esittämisen edistävän luottamusta meidän, päiväkodin henkilökunnan sekä lasten vanhempien välillä. Rikostaustaote on rikosrekisteriote, joka tulee esittää työnantajalle tai muulle vastaavalle taholle, kun työskentelyyn liittyy alaikäisten kanssa toimimista (Oikeusrekisterikeskus, 2016). Kirjoitimme myös kirjeen havainnoimamme ryhmän lasten vanhemmille (liite 1). Kirjeessä kerroimme ketä olemme, mitä teemme ja miksi. Toimme kirjeessä esille myös sen, että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Meiltä sai myös kysyä kysymyksiä mieltä askarruttavista asioista koko viikon ajan, sekä ennen havainnointimme alkua henkilökunnan kautta.

Emme ole päiväkodin työntekijöitä, joten vanhemmista läsnäolomme ilman ilmoitusta saattaisi tuntua oudolta. Halusimme olla toimissamme mahdollisimman avoimia ja näin varmistaa luottamuksen syntymisen ja pysymisen koko työskentelymme ajan. Lähetimme vanhemmille tehdyn kirjeen päiväkodin johtajalle ennen havainnointijaksomme alkua, jotta tieto ehtisi hyvissä ajoin lasten vanhemmille ja koko päiväkodin henkilökunnalle.

Alkuperäisen suunnitelman mukaan hahmottelimme havainnointijaksoamme alkukesälle 2016. Päätimme kuitenkin siirtää jakson syksylle 2016. Päätös oli lopulta todella hyvä, sillä kesän jälkeen päiväkodin ryhmien rakenne oli uudistunut. Uudistusten myötä, myös yhteyshenkilömme tilaajan suuntaan vaihtui. Muutoksista johtuen tapasimme päiväkodin henkilökunnan kanssa uudestaan 23.8.2016. Tapaamisessa kerroimme opinnäytetyömme aiheesta ja aineistonkeruustamme. Keskustelimme myös lisää henkilökunnan toiveista liittyen käytössä oleviin menetelmiin ja opinnäytetyömme tavoitteisiin uudistaa niitä. Saimme paljon lisätietoa siitä, mitkä asiat toimivat ja mitkä vaativat kehittämistä. Tämän tapaamisen perusteella pystyimme täsmentämään havainnointijaksoamme ja miettimään jo etukäteen tärkeimpiä kohteita, joihin kiinnittää huomiota.

Suoritimme aineistonkeruumme 26.9.-30.9.2016 yhteistyöpäiväkodissamme. Ensimmäisenä päivänä tutustuimme lapsiin ja päiväkodin arkeen. Tutustuminen oli tärkeää, jotta saamme luottamuksen myös lasten kanssa ja havainnointitamme tulisi mahdollisimman todenmukainen. Muutamana päivänä haastatelimme päiväkodin työntekijöitä saadaksemme myös heidän mielipiteitään kirjattua ylös. Emme kokeneet haastattelua niinkään tutkimusmenetelmänä, vaan meille informatiivisena tiedonlähteenä. Keskustelimme näissä tuokioissa hieman henkilökunnan kokemuksista AAC-menetelmien kanssa. Saimme tietoa mahdollisista aiemmista koulutuksista. Tarkoituksemme oli myös hieman kartoittaa henkilökunnan ajatuksia AAC-menetelmien käytöstä. Mitkä asiat toimivat ja kokevatko he menetelmien käytön hankalana. Saimme varmistusta sille, että työllämme on todellista arvoa päiväkodin toiminnan kehittämisessä.

Aloitimme tulosten analysointia jo havainnointiviikon aikana. Oli hyvä istua välillä alas, koska keräsimme havaintoja kumpikin omaan vihkoomme. Vertailimme havaintojamme ja pohdimme niiden vastaavuutta. Pallottelimme ajatuksia myös tulevista kehitysideoista. Näin meidän oli helppo jatkaa prosessia havainnointijakson jälkeen. Tuloksia oli myös hyvä käydä läpi havainnoinnin lomassa pienissä osissa, sillä tuolloin eri tilanteet olivat tuoreessa muistissa. Mihinkään lopullisiin ratkaisuihin emme tuossa vaiheessa kuitenkaan päätyneet, sillä havainnointi oli luonnollisesti vielä kesken.

Havainnointijakson jälkeen aloitimme opinnäytetyöraportin todellisen työstämisen. Kävimme läpi tuloksiamme ja aloitimme päiväkodissa käytössä olevien menetelmien kehittämistyön. Etsimme erilaisia lähdeaineistoja tukemaan havaintojamme ja kehittämistyötämme. Olimme miettineet lähdeaineistoja jo ennen työemme alkua, mutta prosessin tässä vaiheessa pystyimme täsmentämään teoriapohjaa vielä lisää tavoitteidemme mukaisesti. Teimme työemme parityönä, joten meidän tuli myös miettiä raportin kirjoittamiseen liittyen työnjakoa ja sitä, miten saamme yhdistettyä vahvuutemme. Jaoimme aiheet opinnäytetyön alustavan sisällysluettelon mukaan. Jatkoimme opinnäytetyöraportin työstämistä itsenäisesti, olimme yhteydessä viestein ja tarvittaessa sovimme tapaamisia.

Työn alussa emme olleet varmoja, millaisen lopputuotteen teemme. Pohdimme, mikä olisi tulevan tilaajamme kannalta toimivin ratkaisu. Lopulta päädyimme ajatukseen yksinkertaisesta ja ytimekkästä ohjeistuksesta, joka jäisi konkreettisenä tuotteena päiväkodin henkilökunnan käyttöön. Analysoimme aineistoa, sen luotettavuutta ja tuloksia. Havaintojemme perusteella kokosimme ohjeistuksen. Luokittelimme ohjeistuksemme kahteen pääluokkaan: Kuvakommunikaatio ja tukiviittomat. Kirjasimme ohjeistukseen yleistä tietoa kummastakin AAC-menetelmästä, tekemiämme havaintoja, muutosehdotuksia ja pieniä huomioita. Jokaisen kappaleen yhteyteen oli nostettu pieni käytännön vinkki tai neuvo, joka olisi helposti toteutettavissa. Kirjoitimme ohjeistuksen tietokoneen tekstinkäsittelyohjelmalla ja tulostimme sen.

13.1.2017 kävimme Kajaanissa yhteistyöpäiväkodissämme esittelemässä havaintojemme pohjalta tekemämme ohjeistuksen. Tilaisuudessa oli paikalla suurin osa havainnoimamme ryhmän henkilökunnasta. Tilaisuuden aikana jokainen paikallaollut henkilö sai selata ohjeistusta ja esittää meille kysymyksiä. Jätimme päiväkodin henkilökunnalle yhden tekemämme ohjeistuksen. Esittelytilaisuuden jälkeen jatkoimme opinnäytetyömme raportin kirjoittamista, sillä halusimme tuoda tässä raportissa ilmi myös esittelytilaisuuden kulkua ja tarkoitusta. Raportin lopulliseen muotoon saattamiseksi tapasimme keväällä 2017 hieman useammin, jotta saimme koottua itsenäisesti kirjoittamamme tekstit yhteen.

6 HAVAINNOINTIJAKSO

Tässä osiossa kerromme tarkemmin havainnointijaksomme sisällöstä, rakenteesta, sekä käymme läpi jaksolla tekemämme havainnot. Kerromme myös hieman analysointiprosessistamme.

6.1 Havainnoinnin toteutus

Toteutimme aineistonkeruumme viikon mittaisen havainnointijakson aikana. Päiväkodin henkilökunnan kanssa ennakkoon käytyjen keskustelujen pohjalta pystyimme suunnittelemaan havainnointiviikollemme hieman alustavaa lukujärjestystä. Vuoropäiväkodin toiminta vaati meiltä myös erityistä huomiota suunnitellessamme havainnointimme aikatauluja. Jotta saisimme mahdollisimman laajan kuvan päiväkodin toiminnasta, tuli meidän varmistaa, että pääsemme havainnoimaan myös iltavuorossa. Oli myös huomioitava, että näemme mahdollisimman paljon päiväkodin normaaliin arkeen kuuluvia tilanteita ja tapahtumia. Näihin kuuluvat erilaiset siirtymätilanteet, pukeutumiset, ruokailut, leikkihetket, ulkoilu, päiväunille siirtymät ja muu toiminta.

Viikkomme alkoi tutustumispäivällä. Päivän tarkoituksena oli tutustua ryhmän lapsiin ja aikuisiin. Tutustumisella ja yhdessä leikkimisellä ehkäisimme lasten ihmetystä. Helposti voi käydä niin, että lapset kiinnittävät liikaa huomiota tilassa oleviin uusiin, tuntemattomiin henkilöihin, mikä voi vaikuttaa havainnointimme tuloksiin. Halusimme myös luoda turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin, jotta lapsilla olisi hyvä olla meidänkin kanssamme. Tutustumisen lomassa pystyimme myös kiinnittämään huomiota esimerkiksi lasten kommunikointiin. Saimme paremman kuvan siitä, millä tavoin lapset kommunikoivat keskenään. Tutustumispäivänä näimme myös päiväkodin rutiineja, sekä loimme yleissilmäyksen käytössä oleviin AAC-menetelmiin. Näimme tuolloin omin silmin ne asiat, joista henkilökunta alkupalavereissa oli kertonut. Tutustumispäivän aikana saimme hyvän kuvan siitä, mihin olemme tulleet ja pystyimme tarkentamaan seuraavien

päivien sisältöjä. Ensimmäisen päivän teemoihin kuului myös yksilöityjen menetelmien kartoitus.

Toisena päivänä keskityimme kalenterin havainnoimiseen. Alkukeskusteluissa päiväkodin henkilökunnan kanssa selvisi, että suurin kehittämisen kohde olisi päiväkodin päiväjärjestys, eli kalenteri. Erityishaasteena oli kalenterin sovittaminen vuoropäiväkodin tarpeisiin, sekä sen käytön yhtenäistäminen. Ensimmäisenä ja toisena päivänä olimme paikalla klo. 7.30-15.30. Niin kutsutut päivätalot, eli päiväkodit, jotka eivät tarjoa vuorohoitoa ovat pääosin avoinna klo. 6.30-17 tai sopimuksen mukaan. Pystyimme siis kahden ensimmäisen päivän aikana samaistumaan päivätalojen toimintaan ja miettimään, mitä eroja ja haasteita vuoropäiväkodissa on verrattuna päivätaloihin. Tuolle ajalle ajoittui myös sopivasti erilaisia tilanteita, joita pystyimme havainnoimaan AAC-menetelmien näkökulmasta. Pääsimme seuraamaan aamupalaa, lounashetkeä, sekä välipalailannetta. Päivään sisältyi myös useampia pukemiseen liittyviä tilanteita, ulkoilua, sekä päiväuniaika. Kahtena ensimmäisenä päivänä olimme mukana myös ulkoiluissa, mutta loppuviikon ulkoiluhetket käytimme tulosten analysointiin ja vertailuun. Päiväuniaikoina suunnittelimme havainnoinnin jatkoa, mikäli sille tuli tarvetta, vertailimme havaintojamme ja keskustelimme päiväkodin henkilökunnan kanssa. Toisena päivänä keskustelimme myös henkilökunnan kanssa heidän aiemmista koulutuksistaan, sekä saatavilla olevista koulutuksista AAC-menetelmiin liittyen.

Kolmantena päivänä olimme iltavuorossa klo. 14.00-20.00. Oli mielenkiintoista nähdä millaista toiminta on illalla ja miten AAC-menetelmien käyttö näkyy silloin, kun päivän kiire rauhoittuu. Etukäteen oli tiedossa, että illat ovat yleensä hiljaisempia ja lapsiryhmät yhdistetään samoihin tiloihin. Toisella meistä on kokemusta vuoropäiväkodissa työskentelystä, joten sitä kautta pystyimme hieman orientoitumaan iltavuoroon. Halusimme kiinnittää erityistä huomiota kalenterin käyttöön iltavuorossa. Käytetäänkö sitä ja missä määrin. Mietimme myös, miten kalenteria voisi hyödyntää iltavuorossa olleiden lasten kanssa. Neljäntenä päivänä teimme hieman lyhyemmän päivän ja kävimme läpi tehtyjä havaintoja. Saimme päiväkodin henkilökunnalta tarkasteltavaksi olemassa olevia materiaaleja. Päiväkodilta löytyi runsaasti valmiita PCS-kuvia eri tilanteisiin. Löysimme

myös useamman tukiviittomakansion, joissa oli erillisten tukiviittomakuvien lisäksi myös ohjeita tukiviittomin tuotettaviin joululauluihin.

Havainnointiviikon neljäntenä päivänä pidimme myös lyhyen kokoavan keskustelutuokion päiväkodin henkilökunnan kanssa. Keskustelimme lyhyesti tehdyistä havainnoista ja kyselimme taustoja päiväkotiin liittyen. Halusimme kartoittaa henkilöstön, sekä päiväkodin lasten lukumäärää ja sen jakaumaa eri ryhmissä. Tämän kartoituksen tarkoituksena oli saada lisätietoa yhteistyöpäiväkodistämme. Tarkempaa tutkimuksellista merkitystä näillä ei ollut. Alustavan suunnitelman mukaan tarkoituksemme oli havainnoida koko viikko eli viisi (5) työpäivää, mutta päätimme havaintojemme riittävän jo neljän päivän jälkeen. Päiväkodin päivärytmi kulki kutakuinkin samana jokaisena päivänä, joten olimme nähneet kattavasti jokaisen päiväkodin rutiineihin kuuluvan tilanteen. Olimme myös tehneet havainnot käytössä olevista AAC-menetelmistä, sekä keskustelleet runsaasti päiväkodin henkilökunnan kanssa. Koimme, että olimme saavuttaneet havainnoinnissamme pisteen, jonka jälkeen uusia havaintoja ei enää olisi tehtävissä. Käytimme havainnointijakson viidennen, eli viimeisen päivän havaintojemme tarkasteluun, alustavaan analysointiin. Teimme myös työnjakoa jatko-työstöä varten. Sovimme päiväkodin kanssa yhteydenotosta tulevaa ohjeistuksen esittelytilaisuutta varten.

6.2 Havainnoinnin tulokset

Havainnointijaksomme alussa kartoitimme päiväkodissa jo käytössä olevia erilaisia AAC-menetelmiä. Luonnollisesti päiväkodissa, jossa suurin osa lapsista ei varsinaisesti käytä AAC-menetelmiä kommunikointinsa tukena, nämä menetelmät näkyvät hieman eri tavalla verrattuna päiväkotiin, jossa suurin osa tai kaikki lapset käyttävät AAC-menetelmiä kommunikoidakseen. Havainnointimme kohdistui yhteen päiväkodin kolmesta ryhmästä. Ryhmässä oli 3-5 -vuotiaita lapsia, joista yhden kanssa käytettiin tukiviittomia. Näimme yhden tilanteen, jossa yksi henkilökunnan jäsen käytti tukiviittomia kyseisen lapsen kanssa. Muuten tukiviittomat eivät näkyneet päiväkodin arjessa ja niiden käyttö oli pääasiassa lapsen omaohjaajan ja lapsen välistä.

Kuvia oli käytössä useammassakin yhteydessä, lähinnä ohjeistusten ja kalenterin muodossa. Saimme aiemmin käymissämme keskusteluissa päiväkodin henkilökunnalta toiveen erityisesti kalenterin toimivuuden kehittämiseen, sillä tällaisenaan se ei täysin soveltunut vuoropäiväkodin arkeen. Tällä hetkellä käytössä on yksi suurempi PCS-kuvien käyttöön perustuva kalenteri, sekä muutamia yksilöityjä kalentereita. Päätimme, että jätämme yksilöityjen kalentereiden kehittämistyön pois opinnäytetyöstämme, sillä niiden tarkoituksesta ja kehittämisestä voisi jatkossa tehdä oman opinnäytetyön. Kalenteri/päiväjärjestys itsessään on yleensä kartongista askarreltu lukujärjestyksenomainen kalenteri, jossa jokainen viikonpäivä on merkitty eri värillä. PCS-kuvat on kiinnitetty seinällä olevaan kalenteriin tarranauhalla. Käytössä olleet kuvat olivat pääosin sopivan kokoisia, mutta henkilökunnalta tuli ajatus pitäisikö kuvien olla suurempia. Kuvat olivat muuten tarkoituksenmukaisia ja tilannekohtaisesti toimivia.

Huomasimme, että kuvat ovat valmiina kalenterissa alkaen aamun leikkihetkestä aina iltapäivän noin klo. 16.00 kotiinlähtökuvaan tai vaihtoehtoisesti päivälliskuvaan ja illan leikkihetkikuvaan saakka. Aamulla aamuvuoroon tulleet lapset kävivät aamupiirissä, jossa käytiin läpi päivän kulku kalenterin avulla. Lapset saapuvat päiväkotiin pitkin päivää ja luonnollisesti iltavuorossa olevat lapset saapuvat myöhemmin, jolloin kalenteri jää heidän osaltaan käyttämättä, koska sen äärelle kokoonnuttiin vain aamulla. Joinain päivinä kalenterihetkeä ei ollut ollenkaan. Käyttö oli siis hajanaista ja riippui paljon aamuvuorossa olevasta työntekijästä ja hänen toimintatavoistaan. Muutamalla lapsella oli, kuten aiemmin mainitsimme, oma yksilöity kalenteri, johon merkattiin vain kyseisen lapsen päiväntulku. Yhdellä heistä, tämä henkilökohtainen kalenteri oli aktiivisessa käytössä. Eteisessä oli myös yksi yksilöity viikkokalenteri, josta lapsi voi katsoa, milloin on päiväkotipäivä, milloin kotipäivä ja mahdolliset terapiatuokiot.

Näimme erilaisia käytäntöjä kalenterin läpikäymiseen. Yksi tapa oli, että hoitaja otti jokaisen kuvan yksitellen käteen ja kysyi lapsilta, mitä kuva tarkoittaa. Lasten kerrottua vastauksen kuva laitettiin kiinni kalenterin tarranauhaan. Näin jatkettiin kunnes kaikki kuvat oli käyty läpi. Iltavuoroon saapuvien lasten kanssa kalenterihetkeä ei ole. Kuvat olivat nähtävillä koko päivän ajalta, eikä niitä otettu kuvassa näkyvän toiminnan päätyttyä, eli päivän edetessä pois. Yhtenä päivänä

kalenterista poistettiin aamupiirin aikana aamun *leikki*hetken, sekä *aamupiirin* kuvat, sillä tuona päivänä nuo toiminnot olivat jo ohi. Päivän jatkuessa kalenteri kuitenkin jäi sellaisekseen, eikä kuvia enää otettu pois jokaisen toiminnan päätyttyä. Aamupiirin aikana lapset olivat selkeästi kiinnostuneita kuvista ja tiesivät, mitä mikäkin kuva merkitsee. He huutelivat jokaisen kuvan kohdalla, mikä toiminta on kyseessä. Osa lapsista oli levottomia ja touhusivat omiaan. Huomasimme, että aamupiirissä käytiin läpi koko päivän kuvat pitkälle iltapäivään saakka, vaikka osa lapsista pääsi kotiin jo aiemmin. Tällöin kyseinen tapa täyttää kalenteria ei toimi kaikille lapsille. *Koti* kuvia oli päivän ajalle vain yksi.

Tässä kappaleessa käymme läpi kalenterissa käytössä olleet kuvat päivän kulkua mukaillen kronologisessa järjestyksessä. Aamu alkoi päiväkotiin ensimmäisenä saapuvien lasten osalta leikkihetkellä (*Leikki*), jonka jälkeen pidettiin aamupiiri (*Kalenterihetki/Aamupiiri*). Piiristä siirryttiin aamupalalle (*Aamupala*), jonka jälkeen oli vapaata leikkiä (*Leikki*) ennen varsinaista ohjattua toimintahetkeä (vaihtelevasti esimerkiksi *Askartelu/Jumppa/Laulupiiri*). Yhteisen ohjatun toiminnan jälkeen siirryttiin ulkoilemaan (*Ulkoilu/Piha*). Väleissä oli vaihtelevasti WC-asioihin liittyviä kuvia (*WC/Käsienpesu*). Lounaan (*Lounas*) jälkeen oli vuorossa päiväuniaika (*Nukkuminen*). Lasten herättyä päiväunilta syötiin välipala (*Välipala*), jonka jälkeen lapset saivat leikkiä (*Leikki*) vapaasti ennen iltapäivän ulkoilua (*Ulkoilu*). Suurin osa lapsista lähti kotiin iltapäivän ulkoilun aikana tai sen jälkeen (*Koti*), jolloin iltavuoroon jäivät lapset siirtyivät sisälle syömään päivällistä (*Päivällinen*). Iltavuorossa lapset leikkivät ja pelailivat (*Leikki*) vapaasti. Osa lapsista söi päiväkodissa myös iltapalan (*Iltapala*).

Kuvat olivat käytössä myös erilaisissa ohjeistustarkoituksissa esimerkiksi WC:ssä käsienpesun ohjeistuksena. Eteisessä, jossa oli lasten vaatenaulakot ja lokerot, oli seinällä tarranauha, johon oli kalenterin tapaan kiinnitetty PCS-kuvia. Tämän tarkoituksena oli kuvata pukeutumisympäristystä, eli auttaa lasta ymmärtämään, missä järjestyksessä mitäkin vaatekappaleita puetaan. Tätä emme nähneet kuitenkaan käytössä, eivätkä kuvat olleet tarkoituksenmukaisessa järjestyksessä, vaan niitä oli siellä täällä tarranauhan varrella. Ilmeisesti tämä ohjeistus ei ollut siis käytössä juuri lainkaan tai hyvin satunnaisesti. Ympäristöä oli siis kuvitettu selkeyttämään toimintaa. Myös lelulaatikoiden kyljissä oli kuvat kertomassa, mitä leluja kyseiseen laatikkoon kuuluu. Myös muita laatikoita ja

kaappeja oli kuvitettu kertomaan, mitä ne sisältävät. Kiinnitimme huomiota seinällä olleeseen paperiin, johon oli kirjattu tekstimuodossa päiväkodin sääntöjä. Pohdimme toimisivatko ne paremmin kuvitettuina?

Muutamalla työntekijällä roikkui kaulassa olevassa avainnauhassa PCS-kuvia. Kutsumme tällaista ratkaisua työssämme PCS-kuvarenksuksi, sillä kuvat oli pujotettu avainnauhan renkaaseen, josta ne ovat helposti käytettävissä. Emme kuitenkaan nähneet kuvarenksuja käytettävän, mutta kuulimme henkilökunnalta, että joillain työntekijöillä sellaiset olivat aktiivisessa käytössä. Tutustuimme yhden PCS-kuvarenksun sisältöön ja kyseiseen renksuun oli valittu pääasiassa samoja kuvia, mitä oli käytössä myös kalentereissa. Renksussa oli kuvia eri tilanteista, toiminnasta ja myös muutamia tunnekuvia. Toinen meistä on nähnyt aiemmin työssään niin kutsutut liikennevalo –kuvat, jotka ovat nimensä mukaisesti vihreä, keltainen ja punainen ”liikennevalo” –kuva. Niitä käyttäen voidaan muun muassa ohjata äänenkäyttöä tai ohjata lasta toimimaan tilanteessa oikein. Esimerkiksi jos lapsi käyttäytyy huonosti tai sääntöjen vastaisesti voi hoitaja näyttää lapselle liikennevalo –kuvien punaista kuvaa, jonka tarkoituksena on kertoa lapselle, että nyt käyttäydyt väärin. Keltaista kuvaa voidaan näyttää kertomaan, että nyt käyttäytyminen on menossa oikeaan (tai vastaavasti huonompaan, jos lähtökuvaa on vihreä) suuntaan. Vihreää kuvaa näyttämällä kerrotaan, että nyt käyttäytyminen on oikein hienoa.

Havainnoimme AAC-menetelmien käyttöä myös tilannekohtaisesti. Ruokailu- hetkissä kuvia tai tukiviittomia ei ollut käytössä lukuun ottamatta yhtä lasta, jolla tukiviittomat olivat käytössä yleisestikin. Tosin tällöinkin tukiviittomia käytti vain lapsen omaohjaaja tai hoitaja, joka jutteli kyseiselle lapselle tai antoi hänelle ohjeita. Yleisissä ohjeissa ja hetkissä tukiviittomia ei käytetty. Samoin pukeutumistilanteissa, ohjatussa toiminnassa eikä ulkoilussa käytetty AAC-menetelmiä. Myöskään siirtymätilanteissa kuvat tai tukiviittomat eivät näkyneet käytössä. Yleisesti katsoen AAC-menetelmien käyttö yhteistyöpäiväkodissämme oli keskittynyt pääasiassa ympäristön kuvittamiseen, kalenteriin, sekä yksittäisiin vuorovaikutustilanteisiin tukiviittomia käyttävän lapsen kanssa. Tällöinkin tukiviittomia käytti vain muutama työntekijä. AAC-menetelmien käyttö oli vaihtelevaa ja työntekijäkohtaista. Kuten henkilökunta kertoi, jokaisella työntekijällä oli omat tapansa toimia ja käyttää AAC-menetelmiä. Lapset kyselivät moneen otteeseen

päivän aikana omaa kotiinlähtöaikaansa, mihin vastattiin vaihtelevin tavoin. Jotko kysymykseen ei etsitty tarkkaa vastausta tai se käytiin tarkistamassa vuorolistasta. Kotiinlähdön lisäksi yksi päivän kohokohdista oli Pikku Kakkonen (lasten tv-ohjelma), joka on päiväkodissa tapana katsoa päivällisen jälkeen iltavuorossa. Kalenterista puuttui *Pikku Kakkosen* kuva, mikä voisi olla hyvä lisä rytmittämään päivän kulkua.

Lapset kommunikoivat keskenään elein, äänellä ja puheella. Lapset eivät keskinäisessä kommunikoinnissa käyttäneet kuvia. Päiväkodin arki on monimuotoista ja melko vilkasta, minkä vuoksi on saatettu kokea helpommaksi jättää AAC-menetelmiä vähemmälle. Tietotaidon puute tai kokemus sen puutteesta, sekä arjen hektisyys hankaloittaa PCS -kuvien käyttöä kommunikoinnissa ja siksi niitä ei aktiivisesti käytetäkään. Vallallaan saattaa olla ajatus siitä, että tähänkin asti on selvitty ilman sen suurempia ongelmia. Usein pyritään selviämään tilanteista jotenkin, eikä välttämättä ole aikaa keskittyä jokaiseen hetkeen niin, että AAC-menetelmien käyttö tulisi tutuksi, jos aiempaa osaamista ei ole.

7 OHJEISTUS

Halusimme tuottaa tilaajallemme jotain konkreettista, josta he hyötyisivät pidempään. Päätimme tehdä ohjeistuksen, joka jäisi päiväkodin henkilökunnan käyttöön. Tätä ohjeistusta he voisivat hyödyntää olemassa olevien tapojen muuttamisessa heidän arkeensa sopiviksi. Halusimme myös, että työmme tulospistäisi myös tilaajamme ajatuksia liikkeelle, sillä AAC-menetelmät opitaan ja ymmärretään käytännössä. Ei riitä, että asioista kerrotaan teorian tasolla, vaan menetelmien käyttöä pitää harjoitella myös käytännössä. Työmme tarkoitus ei kuitenkaan ollut, että me tekisimme ne konkreettiset muutokset päiväkodin arkeen, valitsisimme ja tulostaisimme käytettävät kuvat ja sijoittaisimme ne päiväkotiympäristöön. Halusimme, että ohjeistuksen avulla toimintatapoja pystyy muokkaamaan itse, jos on jotain pohjatietoa menetelmien käytöstä. Osalla päiväkodin henkilökunnasta on aiempaa kokemusta ja pätevyyttä AAC-menetelmien käytöstä, joten ohjeistuksen hyödyntämiselle on pohjaa. Tällaisen

itsenäisen soveltamisen uskomme auttavan myös päiväkodin henkilökunnan yhtenäisten toimintatapojen löytymistä ja soveltumista arkeen. Yhdessä miettien ja kokeillen löytyy myös yhteinen sävel.

Tarkoituksena ei myöskään ollut, että välttämättä kaikki ohjeistukseen kirjaimamme vinkit ja ohjeet tulisi ottaa käyttöön heti. Ohjeistusta käyttämällä erilaisia menetelmiä voi testata päiväkodin arjessa ja näin löytää juuri heillä toimivat asiat. Suurimmat asiat, kuten kalenterin käyttö oli kuitenkin tavoitteena saada täysin yhtenäisiksi päiväkodin henkilökunnan alkuperäisten toiveiden mukaan. Päiväjärjestyksen tarkoituksena kuitenkin on selkeyttää lapselle päivän kulkua ja näin luoda myös turvallisuuden tunnetta. Vuoropäiväkodissa lasten arki on yhtä hektistä, kuin siellä työskentelevien aikuistenkin. Pienillä lapsilla ei kuitenkaan ole samanlaista ajanyymmärrystä, mitä aikuisella. Päiväkotikäiset lapset eivät välttämättä myöskään ymmärrä kelloa, joten vaihtelevat päivärytmit ja hoitopäivien pituudet voivat tuoda lapselle lisää stressitekijöitä arkeen.

7.1 Ohjeistuksen työstäminen ja rakenne havaintojen pohjalta

Aloitimme ohjeistuksen työstämisen havainnointiviikon ja sen aikana tekemämme havaintojen analysoinnin jälkeen. Pohdimme myös olisiko ohjeistus sähköisessä muodossa helpompi, kuin perinteinen paperiversio. Päätimme tehdä ohjeistuksen paperisena, koska monelle tällainen käsin kosketeltava tietopakkaus on helpompi ymmärtää. Paperisena ohjeistusta voi myös tarkistella päivän aikana helpommin, mikä taas tietokoneelta käytettynä olisi hankalaa ottaen huomioon päiväkotiympäristön ja työn luonteen. Tällainen versio on myös helppo antaa uudelle työntekijälle tarkasteluun heti työsuhteen/harjoittelun alussa. Näin uusi työntekijä saa heti käsityksen siitä, miten päiväkodissa käytetään AAC-menetelmiä ja pystyy itse toimimaan samoin alusta lähtien. Tämä parantaa yhtenäisten menetelmien säilyvyyttä, vaikka henkilökunnassa tapahtuu muutoksia.

Havainnointijaksolla tehtyjen havaintojen ja tietoperustan tukemana koostimme ohjeistuksen (liite 2). Jaoin ensin aineiston kahteen pääluokkaan; tukiviitto-

miin ja kuvakommunikaatioon. Halusimme erottaa nämä toisistaan paitsi yleisen selkeyden vuoksi, mutta myös siksi, että viittomat ja kuvien käyttö ovat menetelminä niin erilaisia. Näiden pääasioiden alle kirjasimme ylös konkreettisia ohjeita siitä, miten menetelmiä olisi hyvä käyttää. Tärkeimmäksi kehittämiskohteeksi havaittu kalenteri oli ohjeistuksessakin luonnollisesti suuressa roolissa. Nykyisiin käytäntöihin tuli päiväjärjestyksen kohdalla suurimmat muutokset päiväjärjestyksen läpikäymisen, sekä lasten kotiinlähtöaikojen merkitsemisen osalta. Halusimme tehdä ohjeistuksen ulkoasusta päiväkotiympäristöön sopivan, joten käytimme värejä ja erilaisia kuvioita. Ranskalaisin viivoin koottujen ohjeiden joukkoon halusimme liittää erillisiä vinkkilaatikoita. Näiden laatikoiden sisälle kirjoitimme pieniä lisävinkkejä ja mietelauseita, joiden tarkoitus on korostaa eri asioiden merkityksiä ja auttaa ohjeiden ymmärtämistä.

Tästä eteenpäin käymme läpi kehittämisajatuksiamme havaintojemme pohjalta. Asiat on kerrottu siinä järjestyksessä, kun ne on ohjeistukseen kirjattu. Näin lukija saa kuvan myös ohjeistuksen rakenteesta. Ohjeistuksen alkuun teimme pienen tervehdyksen lukijalle. Kerroimme ketä olemme ja miten ohjeistus on syntynyt opinnäytetyömme lopputuotteeksi. Teimme ohjeistukseen myös sisällysluettelon, jotta lukija saa heti sitä silmäilemällä kuvan siitä, mitä ohjeistus pitää sisällään, sekä voi helpommin löytää etsimänsä. Varsinainen ohjeistus alkaa kuvakommunikaatiosta yleisesti kertovalla lyhyellä infotekstillä. Halusimme, että lukija saa heti käsityksen siitä, mitä kuvakommunikaatio on ja mihin seuraavilla sivuilla olevia kuvien käyttöön liittyviä ohjeita käytetään.

Kalenteria varten teimme ohjeistuksen sen käytön aikataulutukseen, sekä lasten kotiinlähtöaikojen merkintätapoihin. Kehittäisimme kalenterin käyttöä niin, että nykyisen yhden kalenterihetken, aamupiirin, sijaan kalenteri käytäisiin läpi kolme (3) kertaa päivän aikana. Keskitimme kalenterihetket ruokailujen jälkeen, jolloin on hyvä hetki pysähtyä yhteen ennen kuin toiminta hajaantuu toisaalle pienempiin ryhmiin. Aamulla kalenterihetkessä käytäisiin läpi toiminnot ja niihin liittyvät kuvat aamun leikkihetkestä päiväuniaikaan, eli nukkariin saakka. Näkemyksemme mukaan päiväuniaika katkaisee päivän sopivasti, koska huomasimme, että osa lapsista lähtee kotiin päiväunia ennen ja iso osa iltavuoroon jäävistä lapsista aloittaa päivänsä niihin aikoihin. Lounaan jälkeen kalenterihetkeä ei ole tarpeen pitää, sillä lapset menevät silloin nukkumaan. Seuraava ka-

lenterihetki pidetään välipalan jälkeen, jolloin pääosin kaikki iltavuorolaiset ovat aloittaneet päivänsä. Toisella kalenterihetkellä toiminnat ja kuvat käydään läpi nukkarista iltapäivän ulkoiluun/päivälliseen saakka. Suurin osa lapsista lähtee kotiin iltapäivän ulkoilun aikana tai sen jälkeen. Päivän kolmas ja viimeinen kalenterihetki pidetään päivällisen jälkeen iltavuoroon jäävien lasten kanssa. Tällöin käydään läpi illan kulku ja kotiinlähtöajat. Myös aiemmin puuttunut Pikku Kakkoskuva kuuluu päivällisen jälkeiseen aikaan.

Kalenterihetkien määrä voi tuntua paljolta, mutta vastoin mahdollisia oletuksia hetken ei tarvitse olla kovin pitkä. Tarkoitus on pysähtyä yhteen ja keskustella yhdessä lasten kanssa. Havainnointijaksomme aikana huomasimme, että esimerkiksi välipalan jälkeen hoitaja antoi lapsille tehtäväksi miettiä, mitä lapsi haluaisi seuraavaksi leikkiä. Jokainen lapsi sai vuorollaan vastata, jonka jälkeen lapsi pääsi omiin touhuihinsa. Tämän keskustelun ja lapsen oman toiminnan jäsentämis- ja päätöksentekotehtävän voisi käydä kalenterihetkellä, jolloin muutenkin kokoonnutaan yhteen. Useampi kalenterihetki myös katkaisisi pitkää päivää ja rauhoittaisi tunnelmaa.

Havainnointijaksomme aikana moni lapsi kysyi ohjaajilta, milloin äiti tai isä tulee hakemaan? Milloin pääsee kotiin? Kalenterista tulisi muokata sellainen, että lapsen olisi siitä helppo itse tarkistaa päivän kulku. Kalenterista olisi hyvä käydä myös ilmi, milloin kukin lapsi lähtee kotiin. Päivän kulun seuraamista helpottamaan kalenterin sivuun voisi tehdä nuolen, jota siirretään päivän edetessä. Kuumimme henkilökunnalta, että jossain päiväkodissa tällainen nuoli on ollut käytössä, mikä on koettu toimivaksi ratkaisuksi. Tällöin kuvia ei tarvitsisi ottaa kalenterista pois, joten kalenteria katsomalla pystyy näkemään, mitä on tehty ja mitä tullaan tekemään. Lasten kotiinlähtöaikojen merkitsemistä varten kehitimme puhekupla –tyylisen ratkaisun. Kartongista leikattaisiin useampia paloja puhekuplan muotoon. Jokaiseen palaan tehdään samanlainen tarranauhapohja, mikä on käytössä kalenterissa muutenkin. Näihin puhekupliin voi kiinnittää vaihtoehtoisesti lasten kuvat, mikäli niitä voi ympäristössä käyttää tai lasten nimet. Puhekuplien osoittimet voidaan laittaa osoittamaan kalenterin, eli päivän eri tilanteita ja aikoja ja näin lapsi näkee, milloin on hänen kotiinlähtöaikansa. Puhekuplia voidaan tehdä useampia, jolloin voidaan ottaa huomioon vuoropäiväkodin luonne lasten vaihtuvuuden ja yksilöllisten päiväkotipäivien rakenteiden muu-

tokset. Tämän avulla lapsi voi itse käydä katsomassa kalenterista, milloin hän lähtee kotiin. Näin kannustetaan lasta omatoimisuuteen ja edistetään lapsen minäpystyvyyden ja oman toiminnan jäsentämisen taitoja.

Havainnointijaksomme aikana saimme ajatuksen lapsen kellosta. Kalenteri on ikään kuin lapsen kello, josta lapsi voi itse tarkistaa, missä vaiheessa päivää ollaan menossa. Pienet lapset eivät vielä hahmota ajankulkua samoin kuin aikuiset, eivätkä näin ollen osaa katsoa tavallista kelloa tarkoituksenmukaisesti. Kalenteri voi parhaimmillaan toimia kellon tavoin ja auttaa lapsia hahmottamaan aikaa, mikä luo myös turvallisuuden tuntua hektiseen arkeen.

Keskustelimme havainnointijakson aikana useaan otteeseen päiväkodin henkilökunnan kanssa. Kalenterin käyttöä ohjaavien yhtenäisten toimintatapojen puutteen lisäksi henkilökunta koki ongelmalliseksi myös kalenterin sijainnin. Il-tavuorossa eri ryhmien lapset kokoontuvat tilaan, jonka seinällä kalenteri on. Tällöin pienimmät taaperoikäiset lapset repivät kuvat seinällä suhteellisen alhaalla sijaitsevasta kalenterista. Toisaalta kalenterin tulee olla lapsen korkeudella, jotta lapset voivat itse toimia kalenterin aktiivisina käyttäjinä. Työntekijät pohtivat myös kuvien kokoa ja miettivät tulisiko niiden olla suurempia. Mielestämme kuvat ovat ihan hyvän kokoisia ja tarvittaessa kuvan voi kalenterihetkellä ottaa irti kalenterista ja näyttää lapsille.

Pukeutumistilan seinällä oli PCS-kuvaohjeistus, jota ei havainnointijaksomme aikana käytetty. Pukeutumistilanne oli paikoitellen melko vilkasta, kun moni lapsi yhtä aikaa vaati huomiota. Kuvat voisivat olla enemmän esillä pukeutumisessa ja tuoda näin struktuuria hektiseen tilanteeseen. Ohjeistuksessa käytettäviä pukeutumiseen ja vaatteisiin liittyviä kuvia vaihdeltaisiin sään mukaisesti. Lapsia voidaan ohjata ohjeistuksen äärelle ja toistojen avulla lapsi oppisi myöhemmin itse tarkistamaan seinältä kuvista pukeutumisjärjestyksen. Tällä tavoin tilanne rauhoittuisi. Pukeutumistilanteessa voisi joskus hyödyntää esimerkiksi tukiviitomin tuotettuja laululeikkejä, sillä niihin lapset lähtivät innokkaasti mukaan havainnointijakson aikana. Näin lapsia voidaan innostaa itsenäiseen toimintaan.

Päiväkodissa oli jo valmiiksi hyödynnetty kuvia ympäristön kuvittamisen muodossa. Kuvia näkyi lelulaatikoiden kyljissä ja kaappien ovissa. Tämän suhteen

kehittämistä ei juurikaan ollut. Kuvia voisi tosin uudistaa ja toimmekin esille kehittämisedean erilaisiin toimintatilanteisiin liittyvistä kuvatauluista. Kuvataulut voisi askarrella kartongista ja niihin voisi liittää yksittäisiin toimintatilanteisiin liittyviä kuvia. Esimerkiksi leikin valintaa voisi helpottaa kuvataululla, johon olisi liitetty eri leikkejä kuvaavia kuvia. Vastaavat kuvat olisi hyvä olla myös lelulaatikoiden kyljissä tai hyllyssä, jossa kyseiseen leikkiin tarvittavat välineet sijaitsevat. Samanlaisen taulun voisi tehdä myös askartelutuokioita varten. Tällöin taulussa voisi olla kuvia askarteluun tarvittavista välineistä. Vastaavat kuvat löytyisivät näiden välineiden paikoilta ympäristöstä. Tällöin lapsen olisi helppo hahmottaa, mitä välineitä hänen tulee kerätä ja mistä ne löytyvät. Monesti pelkät sanalliset ohjeet menevät ohi tilanteissa, joissa lapsen tulee keskittyä useampaan asiaan tai tilanne on muuten kiireinen tai sekava. Näissä tilanteissa kuvilla voidaan kiinnittää lapsen huomio ja ohjata hänen toimintaansa. Päiväkodissa käytettävien kuvien tulee olla yhteneväisiä ja etukäteen sovittuja, jotta kommunikaatioympäristö olisi mahdollisimman toimiva.

Huomasimme erään tilan seinällä paperin, jossa luki erilaisia päiväkodin toimintaan liittyviä sääntöjä. Säännöissä kerrottiin muun muassa, miten ulkona toimitaan ja mitkä ovat ulkoiluun liittyviä vaaran paikkoja. Kuvitettuinä nämä ohjeet olisi helpompi ymmärtää, koska kuva on visuaalisesti monitasoinen ja kuvaa toimintaa ja tilanteita selkeämmin, kuin pelkät sanalliset ohjeet. Päiväkotikäiset lapset eivät myöskään yleensä osaa vielä lukea, joten kirjallisista ohjeista ja säännöistä ei lapsen itsenäisen toiminnan kannalta ole juuri hyötyä.

Keskusteluissamme henkilökunnan kanssa puheeksi tulivat irralliset PCS-kuvarenksut, joista mainitsimme havainnoinnin tulokset osiossa. Renksut eivät olleet tällä hetkellä aktiivisessa käytössä, joten halusimme tuoda ohjeistuksessa esille myös renksujen käytön hyviä puolia päiväkodin arjessa. PCS-kuvarenksua voi käyttää tilanteissa, joissa kiinteitä ratkaisuja ei ole käytössä vrt. kalenteri tai kuvataulut. Renksut ovat kätevä tapa käyttää kuvia esimerkiksi ulkoiluissa, kiireisissä pukeutumistilanteissa, leikkihetkissä sekä jumppatuokioilla. Kuvat kiinnittävät lapsen huomion tilanteissa, joissa sanallisen viestin ymmärtämiselle tai kuulemiselle on esteitä. Ei ole kuitenkaan välttämätöntä, että renksussa kannetaan kaikkia mahdollisia kuvia, jolloin tilanteessa tarvittavan kuvan nopea löytäminen hankaloituu. Renksuun voidaan valita muutamia eri tilantei-

siin sopivia kuvia. Aiemmin kerroimme liikennevalo –kuvista, joiden avulla hoitaja voi ohjata lasten äänenkäyttöä, sekä rauhoittaa tilanteita. Pohdimme kehittämisideana myös tilannekohtaisia renksuja. Ulkoilua varten voisi koota oman renksun, jossa olisi ulkoiluun erityisesti hyödyllisiä PCS-kuvia. Vastaavasti jumppatuokioilla olisi oma renksunsa.

Tukiviittomia käytettiin päiväkodissa lähinnä niitä tarvitsevien lasten kanssa ja joissakin laululeikeissä. Tukiviittomien käyttöön liittyvien toimintatapojen kehittämiseen emme siis juurikaan saaneet vertailupohjaa havainnoinnistamme. Ohjeistuksemme tähtää tukiviittomien osalta niiden käytön rohkaisemiseen. Tukiviittomia olisi hyvä käyttää kaikissa yhteisissä hetkissä, joissa tukiviittomia käyttäviä lapsia on paikalla. Tietoperustassamme toimme esille sen, että tukiviittomien käytöstä hyötyvät kaikki lapset. Niiden säännöllinen ja yhtenäinen käyttäminen laajasti ryhmän toiminnassa edistää myös erityislapsen osallisuutta, sillä yhteinen tapa kommunikoida tuo lapsille mahdollisuuden kommunikoida keskenään. Näin lasten välinen yhteinen toiminta lisääntyisi ja kaikilla olisi tasavertainen mahdollisuus luoda vertaissuhteita. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009).

On myös tärkeää, että tukiviittomien käyttö tulee luonnolliseksi osaksi päiväkodin arkea, jolloin niiden käyttö ei olisi erityislasta leimaavaa, eikä niitä nähtäisi vain erityislasta varten käytettävänä apuvälineinä. Huomasimme havainnointijaksomme aikana, että ryhmän erityislapsi jäi usein leikkien ulkopuolelle ja hänen päivittäin kohtaamansa vuorovaikutustilanteet olivat lähinnä aikuisten ja hänen välisiä. Esitimme ohjeistuksessamme idean tukiviittomien käytön lisäämisestä laululeikeissä. Laulujen ja leikkien avulla tukiviittomat jäisivät helposti ja kivasti lasten mieleen. Usein lapset osallistuvat mielellään laulamiseen, laululeikkeihin ja muihin rytmillisiin toimintoihin. Musiikki on myös osa varhaiskasvatuksen opetussuunnitelmaa (Peda.net 2016).

7.2 Esittelytilaisuus

Halusimme esitellä opinnäytetyömme lopputuotteen päiväkodille paikan päällä. Päätimme, että tähän tarkoitukseen sopivin tapa olisi, että pitäisimme päiväko-

din henkilökunnalle erillisen esittelytilaisuuden ohjeistuksen sisällöstä. Näin pysyimme avaamaan ohjeistuksen sisältöä hieman tarkemmin ja vastaamaan myös mahdollisiin kysymyksiin. Tapasimme havainnointiryhmämme henkilökunnan kanssa päiväkodilla 13.1.2016. Tilaisuuden aluksi kertosimme vielä lyhyesti ketä olemme ja miksi teimme työn. Kävimme läpi ohjeistuksen rakenteen ja tarkoituksen. Tilaisuus oli luennoiva, mutta vuorovaikutus henkilökunnan kanssa oli toimivaa ja keskustelimme eri ratkaisuksista ja niiden merkityksestä. Painotimme, että tarkoitus ei ole, että kaikki ohjeistuksen vinkit ja ohjeet on heti otettava kokeiluun. Tarkoitus on, että henkilökunta käy läpi ohjeistusta, tekee muutoksia, testailee ja kokeilee, mitkä toimivat heillä parhaiten ja näin löytävät ne keinot, jotka ottavat lopullisen asemansa päiväkodin toimintatavoissa.

8 POHDINTA

Keräsimme opinnäytetyömme aineiston havainnoimalla yhteistyöpäiväkodissämme. Havainnoimme AAC-menetelmien käyttöä vuoropäiväkodin näkökulmasta. Havainnointijaksomme oli nelipäiväinen ja kohdistui yhteen päiväkodin kolmesta lapsiryhmästä. Alun perin suunnittelimme havainnoivamme viisi (5) päivää, mutta koimme neljännen päivän aikana tehneemme jo kaikki tarvittavat havainnot, sillä uusia havaintoja ei enää tullut. Ratkaisu oli mielestämme oikea ja saimme neljän päivän aikana riittävästi tietoa ohjeistuksen työstöä varten. Havainnoinnin lomassa keskustelimme päiväkodin henkilökunnan kanssa muun muassa toiveista liittyen ohjeistuksen muotoon. Tilaaja esitti toiveen, että ohjeistus olisi helposti jokaisen työntekijän saatavilla työpäivän aikana. Fyysinen, muodoltaan yksinkertainen opas koettiin hyödyllisimmäksi ja helpoimmaksi vaihtoehdoksi. Tekemämme ohjeistus on tällä hetkellä paperisena versiona päiväkodilla, joten sitä on helppo käsitellä ja se on helppo antaa uudellekin työntekijälle luettavaksi. Olemme erittäin tyytyväisiä ohjeistukseemme, sekä erityisesti sen ulkoasuun. Ohjeistuksen värimaailma on iloinen, aivan kuten päiväkotiympäristökin.

Uskomme tulosten olevan uskottavia, sillä havainnoimme useamman päivän. Päiväkodin arki toistui samanlaisena joka päivä, toki pieniä luonnollisia muutoksia saattoi joissakin tilanteissa olla. Pääsimme havainnointijaksomme aikana sisälle siihen, mitä päiväkodin arkirutiinit ovat ja näimme kattavasti eri tilanteita. Työmme uskottavuutta lisää myös se, että pidimme molemmat omaa päiväkirjaa havainnoistamme, jotta pystyisimme kehittämään mahdollisimman kattavasti päiväkodin kommunikaatioympäristöä. Aarnoksen (2010) mukaan kahden aineiston johdonmukaisuus lisää kehittämistyön uskottavuutta. (Aarnos 2010. 174 - 175). Koemme valinneemme tilaajan kannalta merkityksellisimmät AAC-menetelmät lopputuotteeksi työstämäämme ohjeistukseen. Haastavinta ohjeistuksen työstämisessä oli kirjoittaminen ja graafisten osien asettelu niin, että ohjeistusta olisi miellyttävä lukea.

Vietimme kaksi ensimmäistä päivää osallistumalla päiväkodin askareisiin ja sitä kautta tutustuimme lapsiin. Alussa muutama lapsi saattoi olla ujo, mutta useimmat lapset olivat kiinnostuneita meistä. He olivat päivä päivältä tuttavallisempia ja halusivat meidät osaksi leikkejä. Havaintojemme, sekä kokemuksemme mukaan lapset kommunikoivat tavallisesti, eikä läsnäolollamme ollut juurikaan vaikutusta tilanteiden luonnollisuuteen. Huomasimme, että tukiviittomia käyttävien lasten kommunikointi lisääntyi, kun he huomasivat meidän käyttävän tukiviittomia. Näimme siis itsekkin, kuinka suuri vaikutus AAC-menetelmien käytöllä on. Tutustumispäivän viettäminen, sekä päätös siitä, että käytämme itsekkin tarvittaessa AAC-menetelmiä, olivat hyviä ratkaisuja.

Opinnäytetyöprosessi oli meidän mielestämme erittäin mielekäästä, sillä aihe oli molempia kiinnostava. Motivaatiotamme lisäsi etenkin tieto siitä, että työllämme on todellista arvoa tilaajamme toiminnalle. Oli antoisaa työskennellä, kun tiesimme vastaavamme tilaajan tarpeisiin. Yhteistyö päiväkodin kanssa oli sujuvaa. Saimme hyvin sovittua aikataulumuutoksista sekä meidän, että päiväkodin tilanteeseen sopivaksi. Koimme, että keskusteluyhteys tilaajan kanssa oli avoin ja luotettava. Huomasimme tosin, että vaikka olimme huolehtineet tarvittavasta tiedotuksesta läsnäoloomme liittyen, tieto ei ollut saavuttanut kaikkia päiväkodin työntekijöitä. Havainnointijakson aikana meidän tuli selventää useampaan otteeseen esimerkiksi havainnointimme tarkoitusta ja työtehtäviämme. Tutkijan roolin ylläpitäminen oli erityisen hankalaa toiselle meistä, johtuen aiemmasta

työkokemuksesta samassa päiväkodissa. Meidän piti kiinnittää huomiota roolimme pitämiseen ja ratkaisujemme perusteluun. Esimerkiksi meitä ei voinut jättää vastuuseen lapsista.

Työmme onnistui myös eettisestä näkökulmasta. Huolehdimme tarvittavista lupa-asioista ja tiedotimme opinnäytetyömme aineistonkeruusta koko päiväkodin henkilökunnan lisäksi myös lasten vanhempia. Toimintaamme ohjasi myös jatkuva ajatus siitä, että teemme työtä lasten parhaaksi ja heidän hyvinvointinsa edistämiseksi. Emme tavoitelleet siis pelkästään omaa etuamme vaan pääajatuksenamme oli huolehtia lasten tasa-arvoisen osallisuuden ja kohtelun toteutumisesta AAC-menetelmien avulla. Varsinaista opinnäytetyön raportointia emme suorittaneet päiväkodissa, sillä näimme tärkeimmäksi asiaksi ohjeistuksen, eli työmme tuloksen esittelyn. Toimme tulokset avoimesti esille ennen varsinaisen raportin kirjoittamista. Meille tärkeintä oli, että päiväkotiki saa työstämme parhaan mahdollisen hyödyn ennen oman työmme valmistumista.

Tutkimuksen eettinen puoli korostui, sillä tutkimuksessa oli mukana alaikäisiä lapsia. Olikin tärkeää ottaa huomioon perheiden ja lapsen halu osallistua tutkimukseen. Meidän tuli myös mahdollistaa tutkimukseen osallistumisesta kieltäytyminen. Opinnäytetyömme ei kuitenkaan kohdistunut yksittäisiin lapsiin, eikä heidän kielenkäyttöön, vaan ryhmän toimintatapoihin AAC-menetelmien käytön näkökulmasta. Tämäkin oli hyvä asia mainita, sillä se saattoi vaikuttaa päätökseen tutkimukseen osallistumattomuudesta. Kukaan ei kuitenkaan ollut kieltänyt lastaan olemasta osa tutkimuksemme havainnointiryhmää. Tutkimukseen osallistuvien henkilöllisyys oli turvattu, sillä emme kysyneet henkilöiden tietoja missään vaiheessa tutkimusta. Näitä asioita tiedustelimme ja varmistimme ryhmän vanhemmille kirjoitetussa saatekirjeessä.

Oli selvää, että suostumus tutkimukseen osallistumiseen kysytään lasten vanhemmilta, mutta se ei kuitenkaan ollut riittävä. Suostumus läsnäoloon oli saatava myös lapsilta (Strandell 2010, 96). Kokoelmateoksessa Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka Harriet Strandell korostaa, että päiväkotiki-ikäisten lasten kanssa toimiessa suostumuksen kysyminen on pidettävä esillä koko ajan. Lapsilla on varmasti paljon kysymyksiä siitä ketä olemme ja miksi olemme heidän toiminnassaan mukana. Meidän tuli toiminnallamme mahdollistaa nämä kysy-

mykset ja vastata niihin avoimesti. Pidimme koko havainnointijaksomme ajan huolen siitä, että vastasimme lasten esittämiin kysymyksiin työskentelyymme liittyen.

Opinnäytetyömmeprosessimme aikana emme tehneet yhteistyötä puhevamma-alan ammattilaisen kanssa. Monialainen yhteistyö olisi tuonut työllemme luotettavuutta ja mahdollisesti vaikuttanut tekemämme ohjeistuksen sisältöön. Opinnäytetyöprosessin alussa emme olleet vielä suorittaneet juurikaan suuntautumisopintoja, joten tietomme perustui pääasiassa lähteisiin ja omiin kokemuksiimme. Monialaisesta yhteistyöstä on aina hyötyä.

Tulkkausalan asiantuntijat voivat hyödyntää opinnäytetyötämme kommunikaatio-ohjauksen kehittämisessä. Ohjeistustamme voivat hyödyntää kommunikaatio-opetuksia järjestävät tulkkauspalvelun tuottajat, sillä koulutuksia järjestetään myös päiväkodin henkilökunnalle sekä päiväkodissa olevan lapsen lähipiirille. Työmme avulla viittomakieliala saa lisää näkyvyyttä päiväkotiympäristössä ja siten tieto viittomakielestä lisääntyy. Työllämme teemme näkyväksi viittomakielen ja puhevammaisten tulkin ammattialaa. Mielestämme päiväkodin ja kommunikaation ammattilaisen välinen yhteistyö on erityisesti lapsen kannalta tärkeää.

Tekemästämme ohjeistuksesta voisi olla hyötyä myös muille vuoropäiväkodeille. Päiväkotien päiväjärjestykset ovat pääpiirteiltään hyvin samanlaiset, minkä vuoksi ohjeistuksemme olisi sovellettavissa toisessakin päiväkodissa. Työstämme on siis hyötyä myös asiakkaille sekä meille itsellemme tulkkausalan tulevaisuuden ammattilaisina. Puhevammaiset on nyt kasvava asiakasryhmä, joten opinnäytetyömme on siksikin ajankohtainen. Työssämme havainnoimme päiväkodissa, mutta sitä voi hyödyntää kommunikaatio-opetuksessa myös muissakin ympäristöissä

Suuntaudumme kommunikaatio-ohjauksen ja puhevammaisten tulkkauksen suuntautumisvaihtoehtoon ja siihen liittyen meillä on harjoittelu alkuvuodesta 2017. Saimme idean, että voisimme suorittaa yllämainitun suuntautumisen harjoittelun yhteistyöpäiväkodissämme. Ajatuksena on järjestää henkilökunnalle tukiviittomaopetusta. Koulutuksen sisältö suunniteltaisiin päiväkodin tarpeet

huomioon ottaen. Tämä toisi loistavan jatkumon opinnäytetyöllemme, jota voimme hyödyntää koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Näin yhteistyöpäiväkotimme saisi täyden hyödyn yhteistyöstämme ja pääsisimme kokeilemaan opinnäytetyömme tulosten hyödynnettävyyttä alalle käytännössä. Koulutuksen ajankohdaksi sovimme huhtikuun 2017.

Havainnointijaksomme aikana nousi esille monia jatkotutkimusehdotuksia. Jatkossa voisi tutkia kunkin puhetta tukevan ja korvaavan kommunikaatiomenetelmän toimivuutta eri tilanteissa. Olisi mielenkiintoista tietää tarkemmin, miten PCS-kuvareksua voisi hyödyntää tilannekohtaisesti. Jatkossa voisi tutkia myös lasten välistä kommunikointia etenkin silloin, kun keskustelutilanteen toinen osapuoli käyttää AAC-menetelmiä.

LÄHTEET

- Aarnos, Eila 2010. Kouluun lapsia tutkimaan: Havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. PS-Kustannus, 172-188.
- American Speech-Language-Hearing Association 2016. "Dysarthria". Viitattu 30.10.2016. <http://www.asha.org/public/speech/disorders/dysarthria/>.
- Asuinmaa, Jenny & Sieppi, Heli 2011. Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien käyttö Rovaniemen integroiduissa päiväkotiryhmissä. Opinnäytetyö. Sosiaalialan ko. Lapsi- ja nuorisotyö. Sosionomi. Kemi/Tornio: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 10. painos. Tallinna.
- Grönfors, Martti 2010. Havaintojen teko aineiston keräyksen menetelmänä. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. PS-Kustannus, 154-170.
- Halenius, Outi & Suhonen, Eira 2006. Toimintaan sitoutuneisuuden arviointi leikki-ikäisellä lapsella. Teoksessa Kontu, Elina & Suhonen, Eira (toim.) Eri-tyispedagogiikka ja varhaislapsuus. 2. painos. Helsinki: Yliopistopaino kustannus, 73-82.
- Heister Trygg, Boel 2010. Graafinen kommunikointi. Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Suom. Pirkko Rautakoski. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, Oppimateriaalikeskus Opike.
- Huuhtanen, Kristina 2011. Kommunikointi, ei-avusteinen kommunikointi. Teoksessa Huuhtanen, Kristina (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Uudistettu laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, Oppimateriaalikeskus Opike 2011, 11-49.
- Huuhtanen, Kristina 2011. Kommunikointi elein ja viittomin. Huuhtanen, Kristina (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Maiju Mäki, 27-31.
- Hännikäinen, Maritta & Rasku-Puttonen, Helena 2006. Johdanto: Päiväkoti ja koulu vuorovaikutuksellisina yhteisöinä. Teoksessa Karila, Kirsti & Alasuutari, Maarit & Hännikäinen, Maritta & Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 14.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. 1.painos. Helsinki: WSOY.
- Kemppainen, Hannamari 2008. AAC-menetelmien käyttö päivähoitossa – käytön merkitys lapsen kehitykseen. Opinnäytetyö. Sosiaalialan ko. Lapsi- ja nuorisotyö. Sosionomi. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.
- Kerola, Kyllikki & Kujapää, Sari & Timonen, Tero 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koivula, Merja 2010. Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Väitöskirja. Jyväskylä studies in education, psychology and social research. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Koivula, Merja 2013. Yhteisöllisyyden rakentuminen päiväkodin arjessa. Teoksessa Marjanen, Päivi & Marttila, Marjaana & Varsa, Marjo (toim.) Pienten piirissä – Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 19-45.
- Lähteenmäki, Susanna, 2013. Miten elämä kantaa: narratiivinen tutkimus puhevammaisten CP-nuorten elämäntarinoista. Kasvatustieteiden tiedekunta, Lapin Yliopisto, Väitöskirja.
- Martikainen, Kaisa. 2008. Vuorotellen: opas vuorovaikutukseen ja kielen kehityksen alkuvaiheisiin. Tikoteekki. Helsinki.
- Mäki, Iiris. 1993. Monivammaisen lapsen arkipäivä. Jyväskylän yliopisto. Eri-tyispedagogiikan laitos. Research reports 42.
- Oikeusrekisterikeskus 2016. Rikostaustaote. Viitattu 29.4.2016.
<http://www.oikeusrekisterikeskus.fi/fi/index/rekisterit/rikosrekisteri/yksityisenhenkilontiedonsaantioikeus/rikostaustaote.html>.
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015. Kehittämistyön menetelmät -uudenaista osaamista liiketoimintaan. 3.-4. painos. Sanoma Pro Oy.
- Papunet 2016a. ”Puhetta korvaava kommunikointi eli AAC” Viitattu 2.4.2017.
<http://papunet.net/tietoa/puhetta-korvaava-kommunikointi-eli-aac>.
- Papunet 2016b. ”Tukiviittomat kommunikoinnissa”. Viitattu 31.10.2016.
<http://papunet.net/tietoa/tukiviittomat-kommunikoinnissa>.
- Peda.net 2016. ”Musiikki varhaiskasvatuksessa”. Viitattu 1.11.2016.
<https://peda.net/iin-kunta/ops-2016/ikvo/vo/mv>.
- Pätsi, Sini, 2010. Lapsen kielellisen kehityksen tukeminen Kouvolan päiväkodeissa. Kymenlaakson Ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.
- Roos, Piia 2015. Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta. Kasvatustieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto. Akateeminen väitöskirja.
- Strandell, Harriet 2010. Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti, 2010. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki: Yliopistopaino, 92-111.
- Suhonen, Eira 2006. Elämää lähiöpäiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Teoksessa Kontu, Elina & Suhonen, Eira (toim.) Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. 2. painos. Helsinki: Yliopistopaino kustannus, 47-56.
- Tolvanen, Leena 2011. CP-vamman vaikutus puheeseen, kieleen ja kommunikaatioon. Teoksessa Kaisa Launonen, Anna-Maija Korpijaakko-Huuhka (toim.) Kommunikoinnin häiriöt : syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. 7. muuttam. p. Helsinki : Gaudeamus Helsinki University Press, 95-118.
- Viitala, Riitta 2004. Ideologisia ja pedagogisia lähtökohtia erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimittaessa. Teoksessa Päivi Pihlaja & Riitta Viitala (toim.) Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY, 131-152.

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje

Hyvät Ryhmä X:n vanhemmat!

Olemme kaksi viittomakielen tulkkioiskelijaa Humanistisesta ammattikorkeakoulusta, Kuopion kampukselta. Opiskelemme viimeistä vuottamme ja teemme opinnäytetyötä **** päiväkodin X -ryhmässä viikolla 39.

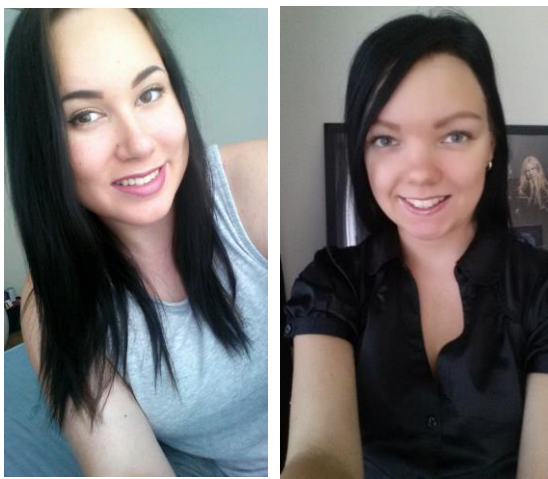
Opinnäytetyömme tavoitteena on tutkia ja kehittää päiväkodin kommunikaatioympäristöä. Erityisesti keskitymme tukiviittomien ja PCS –kuvien sekä muiden päiväkodissa jo käytössä olevien AAC-menetelmien käyttöön.

Toteutamme opinnäytetyömme tiedonkeruun havainnoimalla ja tekemällä huomioita yllä mainittujen menetelmien käytöstä X-ryhmässä yksilöimättä ketään ja keskittämättä tarkailuamme erityisesti yhteen lapseen, vaan tarkastelussa on ryhmässä käytetyt menetelmät.

Emme kerää missään vaiheessa lasten henkilökohtaisia tietoja esimerkiksi nimiä. Emme myöskään tarkastele lasten varhaiskasvatussuunnitelmia. Kaikki kerätyt tiedot käsitellään anonyymisti. Meitä koskee myös Kelan, oppilaitoksemme sekä päiväkodin vaitiolovelvollisuus. Esitämme päiväkodin henkilökunnalle myös lasten kanssa toimivilta henkilöiltä vaaditut rikostaustaotteet.

Olemme siis viikon ajan mukana ryhmä X:n toiminnassa. Maanantaina käymme tutustumassa ryhmään ja päivän rutiineihin, jotta lapsilla olisi luonnollinen ja hyvä olla meidänkin seurassamme.

Osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Mikäli ette halua, että lapsenne on mukana tutkimusryhmässä, ilmoitattehan siitä päiväkodin henkilökunnalle.

Toivomme mukavaa yhteistyötä ja meille voi koko viikon ajan esittää kysymyksiä, jos jokin askarruttaa mieltä.

Ystävällisin alkusyksyn terveisin,

Iida Huotari & Tanja Lähtevänoja

Liite 2. Ohjeistus kuvina

OHJEISTUS AAC-MENETELMIEN KÄYTTÖÖN

Kuvakommunikaatio ja tukiviittomat

Iida Huotari & Tanja Lähtevänoja, HUMAK

Lukijalle

Olemme kaksi Humanistisen ammattikorkeakoulun tulkkioiskelijaa.
Teimme opinnäytetyömme yhteistyössä Kajaanissa sijaitsevan
vuoropäiväkodin kanssa syksyllä 2016.

Opinnäytetyössämme havainnoimme päiväkodin
kommunikaatioympäristöä ja sitä, miten puhetta tukevat ja korvaavat
kommunikointimenetelmät (AAC-menetelmät) ovat käytössä
päiväkodin arjessa. Havaintojemme pohjalta teimme tämän
ohjeistuksen, jota voitte hyödyntää työssänne. Tarkoituksemme on
tämän ohjeistuksen avulla kannustaa ja rohkaista näiden menetelmien
käyttöön.

SISÄLLYSLUETTELO

KUVAKOMMUNIKAATIO	4
PÄIVÄJÄRJESTYS	5
PUKEUTUMISEN OHJEISTUS	6
YMPÄRISTÖN KUVITTAMINEN	7
RENKSU	8
TUKIVIHTOMAT	9
MUISTILISTA TUKIVIHTOMIEN KÄYTTÖÖN	10

KUVAKOMMUNIKAATIO

Kuvakommunikaatio on yksi tapa käyttää AAC-menetelmiä päiväkotiympäristössä. AAC-menetelmien ollessa puhetta tukevia ja/tai korvaavia, ne voivat toimia myös arkea selkeyttävinä elementteinä. Kuvat ovat siis hyödyksi myös lapsille, jotka eivät tarvitse erilaisia kommunikaatiomenetelmiä puheensa tukena. Kuvat voivat näkyä arjessa eri tavoin. Esimerkiksi kuvitettuna päiväjärjestyksenä, pukemisohjeistuksina ja lelulaatikoiden kyljissä. Audiitiiviset, eli puheella tuotetut ohjeet saattavat helposti jäädä hektisessä ja meluisassa tilanteessa lapselta huomaamatta, joten kuvilla ja väreillä on helppo kiinnittää erityisesti pienten lasten huomio. Kuvaa voi vilauttaa kaulassa tai housun vyötäröllä roikkuvassa nauhassa olevasta kuvarengsusta tai leikkiä valitessa toimintataulusta.

PÄIVÄJÄRJESTYS

✚ Aamulla seinällä olevassa kalenterissa on sen päivän kuvat aamun ensitoimista iltapäivän ulkoiluun saakka.

- Aamupalan jälkeen kalenteri käytäisiin läpi nukkarisiin saakka.
- Välipalan jälkeen lapset kootaan yhteen ja kalenteri käydään läpi nukkarista iltapäivän ulkoiluun/päivälliseen saakka, jos/kun päivälliselle jääviä lapsia on jo päiväkodissa.
- Päivällisen jälkeen kootaan iltalapset yhteen ja käydään läpi, mitä illalla tehdään ja milloin päästään kotiin.

✚ Lasten nimilaput laitetaan erillisille "puhekupla" -tauluille, jonka nuoli osoittaa sitä kohtaa kalenterissa, milloin lapsi lähtee kotiin.

- Esimerkiksi, Lapsi A lähtee kotiin kello 16.00, hänen nimensä laitetaan puhekuplaan, joka osoittaa kalenterissa noin klo 16.00, eli iltapäivän ulkoilun loppua. Päivän aikana Lapsi A käy utelemassa usein, milloin on kotiinlähdon aika ->

Lapsi ohjataan katsomaan kalenteria/yhdessä käydään kuikkaamassa asia kalenterista.

- Tavoitteena ohjata lapsi kalenterin aktiiviseksi käyttäjäksi ja kannustaa
 - Kannustaa lasta omatoimisuuteen.

- ✚ Päiväjärjestyksessä olisi hyvä olla nuoli tai jokin muu merkki, joka kertoo, missä kohtaa päivää ollaan menossa.
 - Kaikki sen päivän kuvat voidaan pitää kalenterissa kiinni, jotta lapsi näkee siitä koko päivän kulun.
- ✚ Kuvien päivitys
 - Pikku Kakkonen (lapsille yksi päivän kohokohdista)
- ✚ Nykyiset kuvat ovat sopivan kokoisia, sillä kalenteri ei kuitenkaan voi olla nykyistä kovin paljon isompi.
 - Kalenteria läpikäydessä halutessaan kuvan voi irrottaa ja näyttää sitä lapsille.

PUKEUTUMISEN OHJEISTUS

- ✚ Pukeutumistilanteissa seinällä on pukeutumisjärjestystä ohjeistavat kuvat
 - Vaihetaan vuodenajan/vaadittavan pukeutumisen mukaan (sadesäällä kuravaatteet)
 - Tarkoituksena opettaa lapsia pukemaan järkevissä järjestyksessä. esimerkiksi usein lapsi pukee hanskat ensin, jolloin loppujen vaatteiden pukeminen ei onnistu.
 - Hektinen siirtymätilanne rauhoittuu.
 - Tavoite saada lapsi itsenäiseksi ja omatoimiseksi vrt. Päiväjärjestys.

YMPÄRISTÖN KUVITTAMINEN

✚ Laatikoissa, kaapeissa jne. kuvat siitä, mitä ne sisältävät.

✚ Eri tilanteisiin omat kuvatauluns -> helpottavat lapsen ymmärrystä.

- Askarteluun: sakset, liima, paperi jne. mitä välineitä tilanteessa tarvitaan.
- Lapsi yhdistää taulun kuvan esim. kynälaatikossa olevaan samanlaiseen kuvaan.

✚ Leikin valintaan "leikkitaulu", eli esimerkiksi kartongille tehty kuvataulu, jossa eri leikkien kuvat (koti-leikki, autoleikki jne.)

- Taulussa ja laatikossa toisiaan vastaavat kuvat.
- Helpottaa lapsen päätöksentekoa.
- Voi olla käytössä esimerkiksi kalenterihetkellä, jolla mietitään mitä seuraavaksi kukin haluaa leikkiä tai, jos lapsella on vaikeuksia keksiä omaa leikkiä.

✚ Seinällä olevat säännöt kuvitettuina

- Lapset, jotka eivät osaa lukea, eivät ymmärrä kirjoitettuja pitkiä sääntöjä
- > Kuvat kiinnittävät huomion ja edistävät sääntöjen omaksumista

RENKSU

- ✦ Jokaisella työntekijällä oma kuvarensu, joka roikkuu vaihtoehtoisesti kaulassa tai housun vyönlenkissä olevassa nauhassa. Renksu voi olla myös tilannekohtainen, eli sen ei välttämättä koko ajan tarvitse olla mukana.
 - Renksun voi tehdä esimerkiksi avainnauhaan, jonka lenkkiin valitaan kuvat

- ✦ Kuvarensun tarkoitus on auttaa tilanteen hallintaa ja lapsen ymmärtämistä tilanteissa, joissa ei ole mahdollista tai on hankalaa käyttää kiinteitä ratkaisuja
 - Ulkoilu
 - Ruokailu
 - Jumppatilanteet
 - Leikkihetket

- ✦ Renksusta on tarkoitus tehdä sellainen, että se on näppärä ja nopea käyttää (esimerkiksi hiljaisuutta kuvaava kuva, istu jne.)

TUKIVIITTOMAT

Tukiviittomia käytetään usein puheen ja sen kehityksen tukena. Yleinen ajattelutapa on, että tukiviittomat ovat hyödyksi ainoastaan lapselle, jolla puheenkehityksessä, tuottamisessa tai ymmärtämisessä on jokin ongelma. Päinvastoin tukiviittomista hyötyvät kaikki ja ne voivat olla myös hauska, huomaamaton osa arkea. Myös pienten lasten on helppo omaksua tukiviittomia, sillä motoriset valmiudet niiden oppimiseen ovat edellä puheen oppimisen valmiuksia.

Tukiviittomat ovat helppo ja nopea tapa kommunikoida, sillä kädet ovat aina mukana 😊

MUISTITILISTA TUKIVIITTOMIEN KÄYTTÖÖN

- ✚ Viitotaan lauseista avainsanat, ei siis tarvitse osata kaikkia lauseen sanoja.
- ✚ Tukiviittomia olisi hyvä käyttää kaikissa ryhmän yhteisissä tilanteissa, jotta kaikki lapset oppisivat viittomia. (esim ruokailuissa, kun kerrotaan mitä syödään, yhteisissä ohjeissa, juhlissa jne.)
 - Tukiviittomia tukenaan tarvitseva lapsi ei jää ulkopuolelle
 - Lapset oppivat kommunikoimaan keskenään
 - Viittomat arjessa eivät ole tabu
- ✚ Tukiviittomat ja kuvakommunikaatio eivät sulje pois toisiaan
- ✚ Viittomat voi ottaa helposti mukaan myös laululeikkeihin ja ne jäävät sitä kautta lapsille kivistä mieleen

